

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A PTE TTK Földrajzi Intézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális
Tanulmányok Tanszékének, valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata

Tartalom

Priszinger Krisztina - Gyurácz-Németh Petra

Társadalmi felelősségvállalás a hazai wellness szállodák körében - innovatív megoldások a klímaváltozás hatásaira 3

Pécsek Brigitta

Átjáróházak a turizmus szolgálatában: „Trabouler” Lyonban 12

Csapó János - Čelan, Tvrtko Josip - Trócsányi András

A határmenti együttműködés hatásai a területi fejlődésre a magyar-horvát szakasz példáján az EU tervezési mechanizmusának tükrében (2007-2013) 22

Professzor dr. Horváth Gyula (1951-2015) emlékére 32

Főszerkesztő

Pirisi Gábor

Szerkesztőbizottság tagjai

Pap Norbert (elnök)

László Mária (alapító-főszerkesztő)

Trócsányi András

Sitányi László

Gálosi-Kovács Bernadett

M. Császár Zsuzsanna

Lapszerkesztő

Mati Andrea

Szerkesztőség

7624 Pécs, Ifjúság útja 6. Tel: 72/501-531

www.terinno.hu

ISSN 1789 - 0578

Köszöntő

Különös előszó ez a mostani, hiszen itt és most van a helye annak, hogy bejelentsük a lap történetének eddig legjelentősebb személyi változását. Nevezetesen, hogy 2015 októberétől László Mária helyét Pirisi Gábor veszi át a főszerkesztői székben.

E helyen az első szó a köszöneté és a méltatásé: Marika egyik életre hívója és megalakulásától kezdve legfőbb motorja a folyóiratnak. Nélküle biztos, hogy nem adtunk volna ki immár kilenc évfolyamot (és ezzel a mostanival együtt, 24 számot). Persze az ember elfogadja, hogy immár nyugdíjasként jogosan kívánja letenni a terheket, mégis sokáig igyekeztünk meggyőzni, hogy vállalja továbbra is a munkát, hiszen személye nem csak a minőségre jelentett fontos garanciát, hanem a folytonosságot, valamint a folyóiratot megjelentető tanszékek közötti kapcsolatot is szimbolizálta. Egyszóval: nagyon nehéz lesz pótolni azt a munkát, amit végzett, és azt a szerepet, amelyet játszott.

A következő hetek-hónapok fontos feladata lesz, hogy a 2016-ban kerek születésnapját ünneplő lapot „újragondoljuk”. A formai „ránctelvarrás” és az informatikai háttér megújítása nyilvánvalóan időszerűvé vált, de tartalmi szempontból is szükségesnek látszik átgondolni a lap helyét, szerepét, küldetését. Ez azonban senkit se tántorítson el a kéziratok beküldésétől: ahogy eddig, örömmel látjuk őket szerkesztőségünk címen, elsősorban a pirisig@gamma.ttk.pte.hu címen.

A rendhagyó előszóban sem feledkezhetünk el a szám legfontosabb alkotóelemeiről, a most napvilágot látó tanulmányokról. Ahogy legtöbbször, most is három írást kívánunk olvasásra a borongós őszi délutánon és esteiken, melyek közül kettő elhangzott a VII. Országos Turizmus Konferencián. Priszinger Krisztina és Gyurácz-Németh Petra írásukban a szállodák társadalmi felelősségvállalásának kérdéseit vizsgálják a klímaváltozás, mint lassan a társadalmi élet minden aspektusát befolyásoló paradigmátikus esemény hatására. Péczek Brigitta a történelmi városok turizmusának egy sajátos aspektusára hívja fel a figyelmet az átjáróházak térformálásban, tér-érzékelésben betöltött szerepének elemzésével, Lyonból kölcsönzött példák alapján. A kakukktójás a harmadik tanulmány, amelyben szerzőhármasunk, Csapó János, Josip Čelan és Trócsányi András egy határokon átnyúló, horvát-magyar fejlesztésről értekeznek. Sajnos ez a szám sem múlik el megemlékezés nélkül. Záróoldalainkon a nemrégiben elhunyt Horváth Gyula professzorról emlékezünk meg röviden.

Kellemes olvasást, és hasznos időtöltést kívánnak mindenkinek:
a szerkesztők

Társadalmi felelő sségvállalás a hazai wellness szállodák körében - innovatív megoldások a klímaváltozás hatásaira

Bevezetés

A turizmus világgazdaságban betöltött szerepének növekedésével párhuzamosan kerül egyre nagyobb mértékben fókuszba a turizmus és a környezetváltozás kapcsolatának vizsgálata a kutatásokban is. HOLDEN (2008) szerint nagy lépésnek volt tekinthető, hogy Dél-Koreában már 1981-ben előírták a 80 szoba feletti szállodák beruházásához környezettanulmány készítésének szükségességét.

A turizmus szerepe a klímaváltozásban kettős, amennyiben a szektor nemcsak okozója, hanem elszennvedője is a környezetváltozás hatásainak. A turizmusra mind direkt (hűtés-fűtés), mind indirekt (biodiverzitás csökkenése) módon képes hatni a klímaváltozás. Emellett az elvándorlást és a mobilitást mint hatást is meg kell említeni. (HOLDEN, A. 2008)

A turizmus nagymértékben járul hozzá a környezeti problémák kialakulásához és növekedéséhez, többek között a szektor által okozott CO₂ kibocsátás formájában, mely elsősorban a közlekedésből fakad (75%), ennek is 40%-a a légi közlekedésből. A szállodaipar kibocsátása pedig nagyjából az összes kibocsátás 21%-át adja. (POLLOCK, A. 2008)

Sajnálatos módon a szálloda-szektor energia felhasználását illetően nem állnak rendelkezésre pontos adatok, de a tudományos becslések megállapították, hogy már egy évtizeddel korábban is 97,5 TWh-ra tehető az ágazat energiafelhasználása. (HOTEL ENERGY SOLUTIONS, 2011) Ugyanakkor kiemelendő tény, hogy a szállodák üzemelésében - figyelembe véve a szobák számát, a szolgáltatások összetettségét és a vendégek magatartását - az energiaköltségek a legjelentősebbek között találhatók (HASSANIAN et al. 2010). A szállodák tehát költségeik csökkenésének lehetőségét sok esetben az ún. Corporate Social Responsibility (CSR), vagyis a társadalmi felelő sségvállalás keretein belül alkalmazott környezetbarát tevékenységek bevezetésben látják. (BUTLER, J. 2008)

CSR a szállodákban - környezeti fenntarthatóság

A fenntartható fejlődés alap gondolata, hogy nem csupán a gazdasági fenntarthatóságot kell egy vállalatnak szem előtt tartani, hanem ebből kitekintve a társadalom és környezet elemeinek figyelembevétele is szükséges a fejlődéshez. ELKINGTON (1998) háromágú villáján tehát a fenntartható fejlődés ágai a jövedelmezőség, a környezeti minőség és a társadalmi igazságosság.

A vállalatok társadalmi felelő sségvállalásával (Corporate Social Responsibility - CSR) a '90-es évek elején kezdett foglalkozni a szakirodalom - az azóta eltelt két évtized egyértelműen bebizonyította a CSR létjogosultságát és szükségességét. A CSR definiálását számos szervezet és kutató elvégezte (DAHLSTRUD, A. 2008), jelen munkában a Fenntartható Fejlődés Világgazdasági Tanácsának értelmezését tartjuk mérvadónak. Eszerint a CSR „az üzleti világ elkötelezettségét jelenti, hogy hozzájáruljon a fenntartható gazdasági fejlődéshez, az alkalmazottakkal, a családjaikkal, a helyi közösséggel és a társadalom széles rétegeivel együttműködve, az életminőség javítása érdekében” (in KOTLER - LEE, 2007). A szálloda szektorra koncentrááló kutatásokban viszonylag ritkán kerül sor a CSR valamennyi pillérjének vizsgálatára, mivel a szektorban tevékenykedő szolgáltatók maguk is elsősorban a fenntartható környezeti működéshez kapcsolják saját CSR tevékenységük kommunikációját. (LEVY, S. - PARK, S-Y., 2011)

A turisztikai ágazat környezetbarát szemléletváltásának igénye már három évtizeddel ezelőtt is sürgető problémaként jelent meg a kutatásokban és a turizmus tervezésében. E kérdések ugyan az egész ágazat szempontjából közelítették meg a környezeti fenntarthatóságot, de a szállodaiiparban is értelmezhetőek és alkalmazhatóak (BOHDANOWICZ, 2006b).

A 2006-2009-es gazdasági válság arra ösztönözte a szállodaszektor képviselőit is, hogy törekedjenek a környezetbarát működési megoldások keresésére (KAPIKI, 2010; KANG et al, 2012). Ez főként az olyan 4-5 csillagos, elsősorban wellness hoteleket érinti, melyek kiemelkedően magas energia költségekkel működnek. Másrészt, a keresleti oldal nyomása is egyre erősebben megjelenik a hotelekben, hiszen a turisták körében növekszik a környezettudatosság iránti igény: elsősorban a mindennapokban követik a „zöld-életmódot”, de az utazásaik során is egyre nagyobb mértékben törekednek erre (BOHDANOWICZ, 2006a).

Annak ellenére, hogy kutatások alapján a növekvő környezettudatosságú vendégek többet fizetnének a környezetbarát szállodai szolgáltatásokért (KANG et al, 2012), mégis az tapasztalható a szállodaszektorban, hogy szállodavezetők csekély hajlandósággal vezetik be a környezetbarát technológiai újításokat, tartva a nagy volumenű pénzügyi befektetések megtérülésétől (HSIAO et al, 2014).

A „zöld” megoldások alkalmazása jóval szélesebb körű, mint csupán az energiatakarékos izzók alkalmazása vagy a környezettudatos hulladék-menedzsment, bár természetesen ezen tényezők sem elhanyagolhatók. SMITH (2009) szerint egy hotel fizikai jellegzetességei determinálják a környezetbarát működés lehetőségeit. Míg KAPIKI (2010) elsősorban az olyan, szállodák üzemeltetése során is alkalmazható energiatakarékos (és egyben költségtakarékos) megoldásokat hangsúlyozza, mint a megújuló energiaforrások és energiatakarékos eszközök használata, addig TIMOTHY ÉS TEYE (2009) más zöld lehetőségeket is kiemel, mint például biológiailag lebomló anyagok és helyben előállított termékek alkalmazása (in KUCUKUSTA et al. 2013).

RAHMAN és társai (2012) kutatásai alapján elmondható, hogy független hotelekhez képest a lánchoz tartozó szállodák nagyobb figyelmet fordítanak a CSR tevékenységre, ezen belül a környezettudatos intézkedésekre. TARÍ és társai (2010) kutatása azt is igazolta, hogy a szállodalánc tagság és a környezettudatosság között kapcsolat áll fenn.

Meg kell említeni, hogy a környezettudatos működést - többek között a keresleti oldal informálására - számos öko címkével igazolhatja egy vállalkozás, jelen esetben egy szálloda. Napjainkban világszerte több, mint 100 öko címké létezik a turisztikai szolgáltatók, az ökoturizmus és a hotel szektor minősítésére (HOTEL ENERGY SOLUTIONS, 2011). Léteznek olyan öko címkék, melyek bármely vállalkozás számára megpályázhatók és elérhetők (például EcoLabel, Der Blaue Engel), illetve számos, kizárólag a szálloda szakma számára kifejlesztett öko címké is megszerezhető (pl. Zöld Szálloda díj, Green Key). Ezek mindegyike szigorú szabályokat és előírásokat tartalmaz azon hotelek számára, melyek szeretnék megszerezni a minősítést. A címkék országonként és szervezetenként eltérnek, de természetesen számos közös elemet tartalmaznak (Hotel Energy Solutions, 2011).

A magyar szállodai gyakorlatban még nem terjedt el az öko címkék széleskörű használata, szinte kizárólag a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (továbbiakban: MSZÉSZ) által 1993-ban kiírt „Zöld Szálloda” minősítésre pályáznak a hotelek. A pályázatot lánc- és független szállodák számára írja ki a MSZÉSZ, a díjat elnyert házak 2 évig használhatják a minősítést. További zöld minősítés található a nemzetközi láncokhoz tartozó hotelek esetében, melyeket a láncok alakítottak ki, és ítélnék oda saját tagjaik számára.

Innováció a szállodákban

Schumpeter (1934) egyike volt az elsőknek, akik megalkották az innováció elméletét. Szerinte az innováció nem más, mint a dolgok elkészítésének új módja, vagy a termelési tényezők egyedi, vagy jobb kombinációja. Állítása szerint az innováció újabb értékek hozzáadásával új lehetőségeket teremt (MARTINEZ-ROS-ORFILA

SINTES, 2009). Az innováció sok minden lehet: egy ötlet, egy gyakorlat, egy folyamat vagy egy termék, amit újnak érzékelnek az egyének (OTTENBACHER, 2008).

Az innováció értelmezése alapvetően az ipari folyamatok elemzésén alapszik, ezért a szolgáltatási szektorban nehéz a definiálása (GALLOUJ-WEINSTEIN, 1997). Sok vita tárgyát képezi az, hogy vajon az innovációs elmélet, ami az iparral kapcsolatban alakult ki, vonatkozik-e a szolgáltatási szektorra, mint például: a turizmusra (EASINGWOOD, 1986; BRENTANI, 1989; MARTIN-HORNE, 1993; GALLOUJ, 2002). A szolgáltatási innováció előtérbe hozza az újítások „lágyabb” aspektusát, ami a képzettségen és a szervezeten belüli együttműködés gyakorlatán alapszik (TETHER, 2005). Nem utolsó sorban a szolgáltatási innováció természete sokkal szervezetibb, mint a termelésen belüli innovációnak, aminél a középpontban a technológia áll (GALLOUJ, 2002), habár a szolgáltatás innováció is egyre inkább kezd technológiai lenni (MILES, 1993). A szolgáltatások újításai ritkán K+F (Kutatás és fejlesztés) alapúak, de gyakorlati tapasztalatok által vezetettek (SUNDBO, 1997).

A turizmust érintő kutatások alapján elemzésre került az innováció kifejezés használata, melynek eredménye azt mutatja, hogy az innovációs politika a fenntarthatóságot hangsúlyozza, valamint az ötletek és jó gyakorlatok leginkább más szektorokból érkeznek (HJALAGER, 1997, 2002). GYURÁ CZ-NÉMETH és társai (2010) kutatásaik során arra a következtetésre jutottak, hogy az innováció több formában is megjelenhet a turizmusban, elkülönítettek három fő csoportot: információs és kommunikációs technikák innovációja, turisztikai termékek innovációja, kihívásokra adott innovatív megoldások, javaslatok. A jelenlegi kutatás témaköre a harmadik csoportba tartozik, mivel a klímaváltozásra adott innovatív válaszokat kutatja.

A szállodák nem tartoznak a leginnovatívabb vállalatok közé elsősorban konzervatívságuk és a tőke intenzív szerkezet miatt (OTTENBACHER, 2008). A szállodai innovációk megtérülésénél sok esetben több, mint 25 évvel kell kalkulálni (GYURÁ CZ-NÉMETH és társai, 2010), ami kifejezetten óvatossá teszi az újítások iránt érdeklődő szállodaigazgatókat, a tulajdonosokat pedig riasztja. A szállodaiparban a legtöbb innováció egyébként kívülről érkezik, azoktól a szakemberektől, akik eredetileg más tudományterületekkel foglalkoznak, ezért nem kötik őket a jelenlegi gyakorlatok és szokások (ALLEGRO-DE GRAAF, 2008). A környezettudatos CSR-vel kapcsolatos ötletek és innovációk is elsősorban kívülről származnak, a kutatásban szereplő ököcímkeket sem elsősorban szállodai alkalmazásra találták ki.

Kutatási célok és a kutatás jellemzői

A kutatás céljait a szakirodalmi áttekintés alapján a következőképpen határoztuk meg:

- Innovatív környezettudatos működés és a környezeti fenntarthatósághoz kapcsolódó tevékenység vizsgálata a zöld szállodákban
- Zöld szállodák jellemzőinek meghatározása
- Zöld szállodák kategorizálása
- Hazai zöld szállodák feltérképezése

Primer kutatásunk alapját a fent bemutatott szakirodalmak alapján folytattuk le. A kutatás során egy strukturált interjúvázlat alapján kérdeztük meg a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége „Zöld Szálloda” díját 2009-től elnyert szállodákat a környezettudatossággal kapcsolatban. Az interjú mind a szállodák környezetre gyakorolt hatását, mind a klímaváltozás hatásaira való felkészültséget vizsgálja. A felmérést követően a vizsgált 8 szállodát értékeltük a környezettudatos működés szempontjából, majd besoroltuk őket a következőkben bemutatott zöld szálloda típusokba.

Jelen kutatási eredmények bemutatásáig mindösszesen nyolc mélyinterjú lefolytatására került sor, ugyanakkor cél a 2009-es év óta „Zöld Szálloda” díjban részesült valamennyi hotel feltérképezése annak

érdekében, hogy maradéktalanul átfogó képet alkothassunk a magyar szállodaszektor minősítetten környezetbarát üzemeltetést folytató házairól. Az 1. táblázat összefoglalja a kutatási alanyok demográfiai jellemzőit.

Hotel	Nem	Kor	Iskolai végzettség	Eltöltött idő (nap)	Korábbi tapasztalat
A	Nő	40	BA	5	18
B	Férfi	33	BA	6	6
C	Nő	?	n/a	n/a	n/a
D	Nő	36	BA	14	nincs
E	Nő	23	BA	1	nincs
F	Férfi	60	n/a	5	37
G	Férfi	30	BA	4	10
H	Nő	33	BA	1,5	11

1. táblázat: Az interjúalanyok demográfiai adatai
Forrás: A szerző szerkesztése.

Kutatási eredmények

A következőkben először azon szempontok kerülnek bemutatásra, melyek alapján minősítettük a kutatásba bevont szállodákat. Ezt követően a szempontok összegzéseként különbséget teszünk a zöld szállodák között, környezeti fenntarthatósághoz kapcsolódó elhivatottságuk tekintetében. Végül összegző áttekintést nyújtunk a vizsgált szállodák környezetbarát mivoltáról.

Zöld szálloda jellemzők és típusok

A kutatás első lépéseként a szakirodalmi áttekintés alapján felállításra került egy szempontrendszer, melynek vizsgálatára a szállodavezetőkkel folytatott interjúkban térünk ki. A szempontokat egy 1-5-ig terjedő skálán osztályoztuk, átalakítva a kvalitatív adatokat számszerű értékekké. Fontosnak tartottuk, hogy a jelen kutatásban alkalmazott szempontrendszer eltérjen a „Zöld Szálloda” díj minősítési rendszerétől, mivel e vizsgálat során nem annyira a „zöltség”, sokkal inkább a környezeti fenntarthatóság mint a CSR tevékenység részeként vizsgáltuk a szállodákat. Ez a megkülönböztetés mindenképpen más jellegű, a MSZÉSZ által kialakított rendszertől eltérő megközelítést igényel. A 2. táblázat a vizsgálati szempontokat és a szelso értékek jellemzőit mutatja be.

Jellemző	Legkevésbé	Leginkább
Környezetbarát működési tevékenységek részlegenként	Alapvetően környezetbarát	Kiemelkedően környezetbarát
A környezetbarát működéshez szükséges beruházások forrása	Kizárólag pályázati	Kizárólag saját források bevonása
A szálloda által eddig elnyert zöld minősítések	Kizárólag „Zöld Szálloda” díj	Más (nemzetközi) minősítés
CSR politika megléte és kialakulásának eredete	Külső kényszer hatására	Belső szándék
Sztenderdek a környezetbarát működéshez kapcsolódóan	Nincs	Van, kérésre kivételt tesznek
Keresleti nyomás érzékelése a környezetbarát működés kapcsán	Nem tapasztal	Erősen érzi
Saját környezetbarát tevékenységek kommunikációja	Pályázati követelmény	Szemléletformáló
Saját megfogalmazás a környezetbarát szolgáltatásra	Kizárólag gyakorlati szempontok	Filozófiai szempontok dominálnak
A klímaváltozás, mint kockázati tényező érzékelése	Nem találja kockázatnak	Jelentős kockázatnak véli

2. táblázat: A zöld szálloda jellemzőinek meghatározása. Forrás: a szerző szerkesztése.

A fent meghatározott jellemzők figyelembe vételével a kutatás egyik eredményeként a következő három szállodacsoportot különböztethetjük meg a környezetbarát működés tekintetében:

Technikailag zöld szálloda: Működése során csupán alapvető környezetbarát intézkedéseket alkalmaz (például energiatakarékos izzók használata). Szinte kizárólag pályázati források hatására fejleszt, a pályázathoz szükséges önrészt biztosítja, de nem nyertes pályázat esetén nem fordít gondot a környezetbarát üzemeltetésre. Kizárólag „Zöld Szálloda” minősítéssel rendelkezik. Nincs dokumentált CSR politikája, a CSR egyik ága sem jelenik meg működési stratégiájában. A környezettudatossághoz kapcsolható szten-derdek alkalmazására nem, vagy nagyon egyértelmű szinten kerül sor (pl. nem szükséges a naponkénti törölköző csere). Vendégei sem igénylik a környezettudatos üzemeltetést, a szálloda nem érzékeli a kereslet részéről az ilyen jellegű nyomást. A környezettudatosságot nem hangsúlyozza kommunikációjában, csupán a pályázatokhoz kapcsolódó információkat tüntetni fel, a pályázati kommunikáció előírásai miatt. A környezetbarát szolgáltatást inkább technológiai szempontok alapján definiálja, az üzemeltetéssel kapcsolatos költségcsökkentési előnyöket hangsúlyozza. Egyáltalán nem vagy csekély mértékben tartja kockázatnak a klímaváltozást.

Tudatosan zöld szálloda: Működésében komolyabb, az alapvető technológiai megoldásokon túlmutató intézkedéseket is alkalmaz (például megújuló energiaforrások használata). Alapvetően pályázati források hatására fejleszt, de más tényező is szerepet játszik a fejlesztésben, kisebb környezetbarát beruházásokat a pályázat kimenetelétől függetlenül megvalósít. A „Zöld Szálloda” minősítésen túl saját, lánc által adományozott minősítése is van. Bár rendelkezik CSR/környezetvédelmi politikával, ennek megfogalmazására egyértelműen külső hatásra került sor (pl. lánc tag). A környezettudatos üzemeltetés megjelenik a sztenderdekben, főként ott, ahol ennek gazdasági haszna is van. A kereslet részéről érezhető az igény a környezetbarát működésre, a szálloda törekszik az igények figyelembe vételére operatív szinten. A saját honlapon megjeleníti a „Zöld Szálloda” minősítést, esetleg a környezeti fenntarthatósághoz kapcsolódó intézkedéseket, de mást nem kommunikál, a vendégek szemléletmódját nem akarja megváltoztatni. A környezettudatos szolgáltatás megfogalmazása során már a szemléletmód is előkerül, azaz stratégiai szinten értelmezi a környezeti fenntarthatóságot. Kockázatnak tartja a klímaváltozást és technikai jellegű stratégiai intézkedéseket tesz ellene (pl. izzócsere, de nem csak a megtakarítás miatt).

Innovatívan zöld szálloda: Kiemelkedő (innovatív) technológiai intézkedéseket alkalmaz a működése kapcsán (pl. több megújuló és passzív energiaforrásra támaszkodó technológia párhuzamos alkalmazása). Döntően saját forrásokra támaszkodva végzi a környezettudatos fejlesztéseket, pályázati kiírástól és támogatástól függetlenül. Akár több zöld minősítéssel is rendelkezik, a „Zöld Szálloda” díjon és a saját fejlesztésű minősítésen kívül. Van CSR politikája, különálló és beazonosítható környezeti fenntarthatóságra vonatkozó fejezettel. A környezettudatos üzemeltetés megjelenik a sztenderdekben, nem csak a gazdasági haszon miatt; a vendég kérésére pozitív irányban is hajlandóak eltérni a sztenderdektől. Kommunikációjában hangsúlyozza a környezettudatos működést és vendégeit is környezettudatosságra ösztönzi, valamint fontosnak tartja, hogy alkalmazottait képezze a fenntartható üzemeltetés kapcsán. Vendégei igénylik a környezettudatos üzemeltetést és ezt a szálloda érzékeli is, törekedve arra, hogy ne csak kövesse, de meg is előzze a vendégigényeket. A környezetbarát szolgáltatás meghatározása során filozófiai szempontok és a fenntarthatóságra vonatkozó elkötelezettség dominál. Kockázatnak tartja a klímaváltozást és stratégiai intézkedéseket tesz ellene.

A felmérés eredményei

A strukturált interjúk során kapott válaszokat a 2. táblázatban meghatározott szélső skálaértékek alapján számszerűsítettük. A 3. táblázat szemlélteti az egyes szállodák részpontjait. Az első nyolc szempont során (tevékenység - saját megfogalmazás) a szerzők osztályozták az egyes értékeket, ugyanakkor a kockázati szempont esetében az interjúalanyok határozták meg az értéket ötös skálán. A „Saját értékelés” mező

esetében ugyancsak az interjúalanyoknak kellett ötös skálán értékelniük saját környezeti fenntarthatóságukat, míg az utolsó „Értékelés” sorban a szerzők objektív véleménye látható ugyanezen szempontokról.

Az sorok összegzése az egyes szempontok összesítő eredménye valamennyi mintaelem kapcsán (maximum 40 pont), az oszlopok összesítése pedig az egyes elemek számszerűsített környezeti fenntarthatóságát mutatja be (maximum 9 pont).

Szempontok	A	B	C	D	E	F	G	H	Összesen
Tevékenység	1	3	5	5	2	2	5	5	28
Források	0	0	3	5	0	0	5	5	18
Minősítés	1	1	1	5	3	1	2	1	15
CSR-politika	1	0	5	3	4	4	5	5	27
Sztenderdek	4	2	0	3	4	3	5	5	26
Kereslet	1	1	1	4	0	1	2	5	15
Kommunikáció	1	3	2	3	1	1	5	5	21
Saját megfog.	1	0	2	4	1	1	4	5	18
Kockázat	2	0	4	2	5	3	5	4	25
Összesen	12	10	23	34	20	16	38	40	
Saját értékelés	4	4	4	5	5	4	4	4	
Értékelés	1	1	4	4	4	3	5	5	

3. táblázat: A felmért szállodák környezetbarát működésének értékelése. A szerző szerkesztése.

Az előzőekben bemutatott zöld szálloda kategóriák esetében a következő értéksávokat állapítottuk meg:

- technikailag zöld szálloda: 0 - 23 pont (a maximális 45 pont 50%-a alatt);
- tudatosan zöld szálloda: 24 - 35 pont (a maximális 45 pont 75%-a alatt);
- innovatívan zöld szálloda: 36 - 45 pont (a maximális 45 pont 75%-a felett).

A vizsgált hotelek kapcsán megállapítható, hogy csupán 2 szálloda esik az innovatívan zöld, azaz a legjobb minősítési kategóriába. A minta jelentős része (5 db hotel) csupán a technikailag zöld kategóriát éri el, itt is kiemelkedően gyenge minősítést kapott 2 vizsgált szálloda (10 és 12 pont). A jelenlegi eredmények alapján csupán egyetlen hotel tartozik a tudatosan zöld (középső szint) minősítésbe, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ez az elem a kategória felső határán található, lényegében csak a kerekítés szabályai miatt került a középső szintre.

A vizsgált szempontok közül a zöld minősítések megléte és a keresleti nyomás érzékelése és nyomon követése képviselik a legalacsonyabb kumulált értéket, 15-15 pontot. A zöld minősítések esetében megerősítést nyert az a megállapításunk, hogy a magyar szálloda szektorban a hazai minősítésen túl nem törekednek egyéb, objektív minősítések megszerzésére. A „Zöld Szálloda” díjon kívül legfeljebb a saját lánc minősítő díjával rendelkeznek a vizsgált házak. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy általában a CSR, szűkebb értelemben a környezeti fenntarthatóság szempontjából előttünk járó országokban (pl. skandináv államok, Németország), teljes mértékben eltér a gyakorlat ebben a tekintetben, mivel több objektív minősítéssel is rendelkeznek a szállodák.

A keresleti oldal igényeinek felmérésére jelen kutatás keretein belül nem került sor, ugyanakkor elmondható, hogy jellemzően a vizsgált szállodák esetében sem követik nyomon a kereslet környezettudatos működéssel kapcsolatos elvárásait. Felvetődik a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán ilyen irányú elvárás a vendégek oldaláról, és ha igen, akkor milyen mértékű ez az igény.

A legmagasabb kumulált értéket (28 pont) a környezetbarát tevékenységek alkalmazása esetében állapítottuk meg. Ez az eredmény valószínűleg annak köszönhető, hogy a kutatás során kizárólag zöld minősítéssel rendelkező házakat vizsgáltuk, amely feltételezi, hogy az átlagosnál nagyobb számban alkalmaznak

(akár innovatívnak is tekinthető) megoldásokat a működés során. Ugyanakkor - pontosan ezen indoknál fogva - magasabb érték is elvárható lett volna ennél a szempontnál, meglehetősen nagy a szórás az egyes szállodák értékei esetében. Véleményünk szerint egy zöld minősítést elnyert hotel erre a szempontra nem kaphat(na) 3-nál alacsonyabb értéket, hiszen a gyakorlat azt mutatja, hogy szinte minden szálloda igyekszik csökkenteni az energiaköltségeit a különféle energiatakarékos megoldások alkalmazásával - egy zöld szállodának ebben kiemelkedőnek kell lennie.

További kiemelkedő jellemzők a CSR politika (27) és a környezetbarát üzemeltetéshez kapcsolódó sztenderdek (26). Az előbbi kapcsán elmondható, hogy LEVI és PARK (2011) megállapítása a vizsgált sokaságra is igaz, hiszen csupán két hotel (az innovatívan zöld kategória tagjai) esetében kerül sor a CSR valamennyi pillérének meghatározására és kommunikációjára. A környezetbarát sztenderdekről megállapítható, hogy jellemzően az operatív, mindennapi tevékenységekre vonatkoznak, elsősorban a House Keeping¹ és az F&B² részlegeken merülnek fel. Öröndetes, hogy találunk olyan szállodát is a mintában, amely a vendég kérésére hajlandó eltekinteni egyes sztenderdektől (pl. hosszabb tartózkodás esetén nem háromnaponta cserél ágyneműt és törölközőt).

Ki kell emelni a szállodák saját értékelését a környezetbarát működés kapcsán, különösen a szerzők objektív véleményével összevetve. Itt megállapítható, hogy azon hotelek, amelyek egyrészt a pontozásban, másrészt az objektív minősítésben is a legalacsonyabb értékeket kapták, ugyanolyan szintűre értékeli környezetbarát működésüket, mint a mindkét szempontból maximális értéket kapó mintaelemek. A különbséget abban véljük felfedezni, hogy a gyenge kategóriába tartozók nagy valószínűséggel azért vannak ebben a csoportban, mert nem látják saját hiányosságaikat, nem érzékelik, hogy mely területeken volna szükség további fejlesztésekre. Külön felhívnánk a figyelmet a két leggyengébb minősítést kapott szálloda esetében (A és B hotelek) a klímaváltozás mint kockázati tényezőre adott válaszokra: mindkét válasz nagyon alacsonyra értékeli ezt a kérdést. Ezzel szemben a két legmagasabb értéket kapott szálloda esetében (G és H) az önmagukra adott négyes érték azt mutatja, hogy látják a saját hiányosságaikat, érzékelik, hogy még vannak fejlődési lehetőségek a fenntartható fejlődésben és a környezettudatos üzemeltetésben. Mindezek alapján összefüggést látunk a szállodák „zöld önismeretének” szintje és a „zöld minősítések” szintje között.

Összegzés, következtetések

A kritériumok vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a legnagyobb különbség a szállodák környezettudatos tevékenységeinek számában és minőségében van. Míg a legrosszabb szálloda felületesen kezeli az intézkedéseket, addig a legjobb nagy gondot fordít a tevékenységek mindennapokba történő integrálására, valamint a szemléletformálásra, mely a kommunikációban is nagy szerepet kap, és a saját megfogalmazásokban is megjelenik. Szintén jelentős különbség a kereslet nyomásának észlelése, amely a legjobb szálloda esetében kifejezetten kiemelkedő, míg a legrosszabb hotelben egyáltalán nem érzik úgy, hogy a vendégeiket érdekelné a téma. A klímaváltozás mint kockázat értékeléséhez való hozzáállás is jelentősen különbözik, mivel a legjobb szálloda már most készül rá, hogy stratégiai szinten kezeli a problémát, míg a legrosszabb egyáltalán nem foglalkozik a témával.

Szintén meg kell említeni, hogy míg a szakirodalom szerint a lánchoz tartozó szállodák előnyben vannak a környezettudatosság esetében, addig saját kutatásunkban mind a legrosszabb, mind a legjobb szálloda nemzetközi szállodalánc tagja, ezért ezt a feltevést nem tudjuk igazolni.

¹ A szállodaüzemben annak a részlegnek a megnevezése, amely biztosítja a szálloda egészének, beleértve a vendégszobák, a közös területek, a háttérterületek folyamatos tisztán tartását, karbantartását. [a szerk.]

² „Food and Beverage”, elterjedt rövidítés, mely a szállodák vendéglátási tevékenységének összességére utal. [a szerk.]

Irodalom

- ALLEGRO S. - DE GRAAF R. 2008: Innovation and strategy implementation: the key challenge in today's competitive atmosphere. In Olsen M.-Zhao J. (szerk): Handbook of Hospitality Strategic Management. - Butterworth-Heinemann, Oxford.
- BOHDANOWICZ P. 2006a: Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries - survey results. Hospitality Management, 25, 662-682.
- BOHDANOWICZ P. 2006b: Responsible resource management in hotels - attitudes, indicators, tools and strategies. Doctorial Thesis, Stockholm
- BRENTANI U. 1989: Success and failure in new industrial services. Journal of Product Innovation Management. 6. 4. pp. 239-258.
- BUTLER J. 2008: The Compelling „Hard Case” for „Green” Hotel Development. Cornell Hospitality Quarterly 49. 3. pp. 234-244.
- DAHLSTRUD A. 2008: How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions. Corporate Social Responsibility and Environmental Management 16. pp. 1-13.
- EASINGWOOD C. 1986: New product development for service companies. Journal of Product Innovation Management. 3. 4. pp. 264-275.
- ELKINGTON J. 1998: Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. New Society Publishers
- GALLOUJ F. 2002: Innovation in the Service Economy: The New Wealth of Nations. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited.
- GALLOUJ F. - WEINSTEIN O. 1997: Innovation in services. Research Policy. 26. 4-5. pp. 537-556.
- GYURÁ CZ-NÉMETH P. - RAFFAY Á. - KOVÁ CS Z. 2010: Az innováció forrásai a turizmusban - fókuszban a szállodaipar és a közlekedés. In Csath M. (szerk.): Innováció, versenyképesség, KKV-K I. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- HASSANIAN, A. - DALE, C. - CLARKE, A. 2010: Hospitality Business Development. Oxford, Elsevier
- HJALAGER A. 1997: Innovation patterns in sustainable tourism - an analytical typology. Tourism Management. 18. 1. pp. 35-41.
- HJALAGER A. 2002: Repairing innovation defectiveness in tourism. Tourism Management. 23. 5. pp. 465-474.
- HOLDEN A. 2008: Environment and tourism. Routledge, Oxon.
- HOTEL ENERGY SOLUTIONS 2011: Analysis on Energy Use by European Hotels: Online Survey and Desk Research. - Hotel Energy Solutions project publications
- HSIAO T.-Y. - CHUANG C.-M. - KUO N.-W. - YU S. M-F. 2014: Establishing attributes of an environmental management system for green hotel evaluation. International Journal of Hospitality Management. 36. pp.197-208.
- KANG K. H. - STEIN L. - HEO C.Y. - LEE, S. 2012: Consumers' willingness to pay for green initiatives of the hotel industry. International Journal of Hospitality Management, 31. pp. 564-572.
- KAPIKI S. 2010: Energy Management in Hospitality: a Study of the Thessaloniki Hotels. Institute of Organization and Management in Industry "ORGMASZ", pp. 78-97.
- KOTLER P. - LEE N. 2007: Vállalatok társadalmi felelősségvállalása. HVG Kiadó, Budapest
- KUCUKUSTA D. - MAK A. - CHAN, X. 2013: Corporate social responsibility practices in four and five-star hotels: Perspectives from Hong Kong visitors. International Journal of Hospitality Management, 34. pp. 19-30.

- LEVY S. E. - PARK S.-Y. 2011: An Analysis of CSR Activities in the Lodging Industry. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 18. pp. 147-154.
- MARTIN C. - HORNE D. 1993: Service innovation: successful vs. unsuccessful firms. *International Journal of Service Industry Management*. 4. 1. pp. 49-65.
- MARTÍNEZ-ROS E. - ORFILIA-SINTES F. 2009: Innovation activity in the hotel industry. *Technovation*. 29. 9. pp. 632-641.
- MILES I. 1993: Services in the new industrial economy. *Futures*. 25. 6. pp. 653-672.
- OTTERBACHER M. 2008: Innovation management. In: JONES P. (szerk.): *Handbook of hospitality operations and IT* - Oxford, Elsevier
- POLLOCK A. 2008: [The climate change challenge implications for the tourism industry. - The Icarus Foundation, Helping Canada's tourism sector be climate friendly.](#) Letöltve: 2014. szeptember.
- RAHMAN I. - REYNOLDS D. - SVAREN S. 2012: How "green" are North American hotels? An exploration of low-cost adoption practices. *International Journal of Hospitality Management*. 31. 3. pp. 720-727.
- SMITH R.A. 2009: Environmental responsibility in the spa. In COHEN M. & BODEKER G. (szerk.): *Understanding the global spa industry*, Oxford, Elsevier
- SUNDBO J. 1997: Management of innovation in services. *Service Industries Journal*. 17. 3. pp. 432-455.
- TARÍ J. J. - CLAVER-CORTÉS E. - PEREIRA-MOLINER J. - MOLINA-ARORIN J. F. 2010: Levels of quality and environmental management in the hotel industry: Their joint influence on firm performance. *International Journal of Hospitality Management*. 29. 3. pp. 500-510.
- TETHER B. S. 2005: Do services innovate (differently)? *Industry and Innovation*. 12. 2. pp. 153-184.

PÉCSEK BRIGITTA

Átjáróházak a turizmus szolgálatában: „Trabouler” Lyonban

Bevezetés

A városi turizmusról magyar és külföldi kortárs gondolkodók tollából szakcikkek sorozata áll a kutatók rendelkezésre (BICZÓ G. 2011, JENSEN, O.B. 2009, MICHALKÓ G. 1999, MICHALKÓ G - RÁTZ T. 2009, PUCZKÓ L. - RÁTZ T. 2003, SENNETH, R. 1994, SZÍJÁRTÓ Zs. 2011), melyek mindkét aspektust, a keresletet, illetve a kínálatot is részleteiben tárgyalják. A közelmúltban szintén jelentek meg munkák az urbánus turisták mobilitását taglalva (BRYON, 2005, BRYON, J. - NEUTS, B. 2008, POPP, M. 2011, SELBY, M. 2004). Az eklektikus kínálatból azonban egyelőre hiányoznak a városi terek és a turista mobilitás oly metszetei, melyek építészeti optikán keresztül vizsgálódnak. Konkrétabban, az építészeti struktúrák mint például a rakpartok, az átjárók, a kilátók és szerepük a turisták lelassításában eleddig nem állt a modern turizmus kutatás fókuszában.

A nagyvárosok évezredek óta a kulturális turizmus fő színtereiként is megjelennek. Már az ókorban létezett egy 2-5 éves időtartamú Grand Tour (OLDFIELD, P. 2013), melynek klasszikus változata a reneszánsz idején vált népszerűvé a nobiles fiataljai között. Napjainkban a nagyvárosok turizmusa töretlen diadalmenet, melyek a fapados légitársaságok, illetve a szuper expressz vonatok elterjedését követően egy széles utazórétég számára elérhető, pár napos desztinációkká váltak. Ezzel párhuzamosan számos nagyvárosnak jelent logisztikai kihívást a turisták és a helyiek szabad mozgásának biztosítása. A látogatók hajlamosak térben csak kis területeken, elsősorban a turisztikailag frekventált tereken koncentrálni, és a helyi lakosok rutinszerű mozgásai is megszokott pályákon mozognak. Amennyiben a két mozgásirány gyakran keresztezi egymást, az akadályoztatás mindkét fél számára frusztrációt okoz.

A cikk első fele a téma lehatárolására tesz kísérletet a szakirodalom holisztikus elemzése segítségével, keresve a földrajz, az építészet és a kulturális antropológia keresztmetszeteit. Majd a városi turizmus trendjeinek és kihívásainak rövid taglalását követően Lyon példája alapján illusztrálom, hogy hogyan lehetséges egy funkcionális építészeti megoldást, jelen esetben az átjáróházakat, a turisztikai kínálat részévé tenni, illetve a látogatók lassításának szolgálatába állítani. A tanulmány nem foglalkozik a klasszikus, kereskedelmi céllal épített elegáns passzázsokkal, hanem kimondottan csak a két utcát összekötő, annak idején a haladást gyorsító átjárókkal. Lyon belvárosában ezek a praktikus építészeti megoldások mára turisztikai funkciót öl-

1. ábra: Átjáróház beltere
Forrás: a szerző felvétele, 2014.

töttek magukra, és nappal megnyílnak a turisták előtt. A cikkben az ehhez vezető út bemutatására is sor kerül.

A második részben a kérdőíves felmérés eredményének kiértékelésére és elemzésére kerül sor. Mivel a kulturális- és örökségturizmuson belül a rövid városlátogatás (city break) további térnyerése valószínűsíthető, a turista koncentráció és mobilitás tartós jelenlétére kell számítanunk. Hipotézisem szerint az átjáróházak megnyitása egyrészt tehermentesíti a fő turisztikai látványosságok környezetét, segít a tömeg tér- és időbeli széthúzásában, másrészt a tematikus „átjáróház-sétákkal” a turista egy olyan lokális térbe nyer bepillantást, melynek hatására elégedettebben és mélyebb élményekkel térhet haza.

Az empirikus kutatás szintén célul tűzte ki, hogy a lyoni átjáróházak látogatóinak asszociációs és elégedettségi felmérésének tanulságai nyomán a budapesti átjáróházak hasonló nemű hasznosításával kapcsolatosan is elinduljon egy közös gondolkodás az urbanisták, a városvezetés és a turisztikai szakemberek között. Ebben az értelemben a cikk elsősorban egy előtanulmány a budapesti átjáróházakat jövőben vizsgáló átfogó kutatáshoz. Kevésbé köztudott, hogy Budapesten is több tucat átjáróház épült, melyek egyik vagy mindkét oldala el van zárva a szélesebb publikum előtt. A lyoni példa igazolja, hogy megnyitásuk és turisztikai hasznosításuk nem csak esztétikai élményt jelentene a látogatók számára, hanem Budapest turisztikai kínálata is egy unikális attrakcióval bővülne. Természetesen a francia példa Budapestre szabott adaptációja szükséges, és a cikk zárógondolatai konkrét javaslatok formájában erre is kísérletet tesznek. Remélhetőleg a francia jó gyakorlat bemutatása az érdekeltek számára kellő muníciót ad a hazai átjáróházak rendbetételéhez, valamint a turisztikai hozzáférhetőségük biztosításához.

A városi turizmus modern trendjei és kihívásai

Az UNWTO szerint „a városi turizmus egy az utazók által városokba vagy magas lakosságkoncentrációjú helyekre történő utazás. A tartózkodási idő általában rövid (1-3 nap), ezért a városi turizmus szorosan köthető a rövid látogatások piacához” (Tourism 2020 Vision, UNWTO 2002). A Travel Dictionary (2013) megfogalmazásában: „A rövid városlátogatás egy rövid tartamú utazás, többnyire hétvégén történő, nagyvárosi úti céllal és speciálisan alacsony áron.” A nemzetközi turizmus jelenlegi dinamikus fejlődése nem kis részben a rövid városlátogatás növekvő népszerűségének tudható be, melyet a MODUL bécsi egyetem 2013-as kutatási eredménye is alátámaszt. Az egyetem a „The European Cities Marketing Benchmarking Report 9. kiadásában mutatott rá, hogy a világgazdasági válság idején az európai városok turisztikailag jobb teljesítményt nyújtottak, mint az európai országok.

A városi turizmus a közlekedés legutóbbi forradalmi átalakulásának hajnalán az 1980-as években került az elméleti kutatások homlokterébe, és azóta eltérő optikájú, teoretikus fejtegetések sorozata látott napvilágot. Az európai metropoliszok vonzereje Puczko L. - Rátz T. (2003) értelmezésében abból fakad, hogy kínálatuk egy széles utazóréteg számára csábító, és a kereslet nagyságát a szezonális kevésbé befolyásolja. Michalkó G. - Rátz T. (2009) kifejti, hogy az élménygazdaság fókuszba kerülésével a városi turizmus jelentősége tovább nő, mivel koncentrált élménykínálatuk jó ár-érték arányt nyújt a látogató számára. Szemben például egy vízparti nyaralással, melynek egyhangú kínálata kevésbé versenyképes a kulturális értékekre alapozott városi tematikus sétákkal. Mivel a hangsúly manapság már nem a fizikai erőforrásokon, hanem az élmények befogadásán és feldolgozásán van, az élő, egyedi kultúrával rendelkező városok komparatív előnye továbbra is nőni fog.

Biczó G. (2011) a városi turizmus előnyeit egy másik perspektívából vizsgálja. Úgy véli, hogy a városlátogatás egyik előnye, hogy a turista kevés kihívással szembesül, mivel saját maguk is többnyire városiak. Ennek következtében az elsődleges motiváció nem az egzotikum iránti vágy, hanem a megszokott időrezsimtől való elszakadás, azaz valamiféle ritmusváltás. Szijártó Zs. (2011) a fentieket kiegészítve az agyi kikapcsolódás fontosságát emeli ki, szerinte az agy nyaralási üzemmódba való kapcsolása után az idegen

város nyüzsgése és hiperaktivitása már nem is okoz frusztrációt, hanem épp ellenkezőleg, élményforrássá válik. A tömeg, mely a helyi lakos számára a reggeli-esti csúcsforgalmat testesíti meg, a kívülálló turista szempontjából üde színfolt, lehetőséget adva a nézelődésre. NIEDERMÜLLER P. (2000) ehhez kapcsolódva hozzáteszi, hogy a városlakó turista a nyaralás alatt több szempontból is a megszokott életének számos rituáléját élheti meg, mivel az urbánus mindennapok világában a turista helyszíntől függetlenül otthonosan mozog (bankautomaták, mozik). A városi turizmusra ezért nem az egzotikus másság élménye a jellemző, még akkor sem, ha minden nagyvárosnak van egy sajátos aurája, mely megkülönbözteti a többitől.

Mivel a nagyvárosok a felgyorsult világ termékei, így ahhoz, hogy fogyaszthatóvá váljanak, gyalogos-baráttá kell válniuk. A városi turizmus fenntarthatóságát az ötvenezer főt el nem érő városok számára a lassú városok mozgalma segítheti. Bár a „Citta Slow” elsősorban a település élhetővé tételét hangsúlyozza, és nem a turizmus fenntarthatóságát tűzte zászlajára, a koncepció a turizmus felé is fogalmaz meg ajánlásokat. A lassú étkezés ideológiai bázisára építkezve 55 kritériumot fogalmaz meg tagjai számára, beleértve olyan célokat, mint a környezetvédelem, az arculatmegőrzés, az újrahasznosítás vagy a rehabilitáció. Vallják: az infrastrukturális fejlesztés soha nem írhatja felül a föld természetbarát felhasználását. A levegő és az életminőséget javító technológiák szintén prioritást élveznek, valamint előtérbe helyeződik a bio-, illetve a helyi termékek termelése és fogyasztása és a vendégszeretet. 2014 júniusában 189 lassú város fogadta el a mozgalom alapelveit (www.cittaslow.org, 2014). A metropoliszok esetében a turisták számára a MICHALKÓ G. (2007) által milliónek, HAMVAS B. (1988) által genius locinak nevezett hangulatos negyedek jelentik a fő vonzerőt, melyek a városon belül jól behatárolható kulisszákként (SZIJÁRTÓ ZS. 2004) funkcionálnak. Az ily módon fregmentált, village-kre osztott metropoliszok teszik lehetővé a helyi közösséggel való interakciót, a helyi termékek fogyasztását épp úgy, mint egy vidéki környezetben.

A rövid városlátogatás (city break) népszerűsége eddig nem látott kihívás elé állította a várostervezőket és üzemeltetőket. A Global Report of City Tourism (2012) kutatása a rövid városlátogatás számos problémáját gyűjtötte csokorba:

- Hogyan kezelhető a városi turisták tömege felelős és fenntartható módon?
- Hogyan lehetséges a helyi lakosok életminőségét javítani?
- Hogyan lehetséges a turizmus akciótervét és a várostervezést a döntési folyamat részévé tenni?
- Hogyan segíthet a rendelkezésre álló számítógépes és kommunikációs technológia az okos városok versenyképesebbé, fenntarthatóbbá, elérhetőbbé és emberibbé válásában?
- Hogyan mérhető a turizmus gazdasági hatása a turizmusra?
- Milyen gyakorlati lépéseket tehetnek a városok annak érdekében, hogy csökkentsék a környezeti hatásokat és a városokat környezet-barátabbá tegyék?

Lyon turisztikai jelentősége

Lyon város a Rhône-Alpes régió és Rhône megye székhelye, mely központi fekvésű, Párizstól 460 km-re délkeletre, Marseille-től 314 km-re északra fekszik. 1,3 millió lakosával Párizs után ma az ország második legnagyobb városa. A várost kötötte össze Párizssal az első TGV szuper expressz 1981-ben, mely napjainkban 450 vonattal 230 desztinációba szállít utasokat. Lyon két repülőtérrel is rendelkezik: a Lyon-Saint Exupéry Európa egyik legnagyobb gyűjtő-elosztó repülőtere (hubja), illetve a Lyon-Bron. Az előbbire 34 hagyományos légitársaság és 6 fapados cég szállít utasokat. 2013-ban az utasforgalom elérte a 8,5 millió főt, mely 1,3%-os növekedést mutatott 2012-höz képest. A két repülőtér összbevétele 158,4 millió eurót tett ki 2013-ban, mely 3,6%-os növekedés az előző évihez képest (Forrás: www.insee.fr 2014).

A városban átlagosan évi 8 millió turista fordul meg, nemzetközi hub mivoltának köszönhetően az üzleti turizmus sokkal erősebb, mint a szabadidős. Ugyanakkor érződik némi trendforduló, mivel 2013-ban az üzleti utazók a vendégkör 63%-át tették ki, a 2012-es 65%-kal szemben. A szabadidős turisták száma viszont közel 14%-kal bővült, és tavaly elérte a szállodai vendégek 33%-át. Lyonban 115 szálloda működik, melyek 64%-a 5, 4, illetve 3 csillagos hotel. 2013-ban az átlagos szálloda foglaltság 64,2% volt, mely 0,2%-os növekedést jelent a megelőző évihez képest (Forrás: www.insee.fr 2014).

A város Franciaország kulináris fővárosa, itt látott napvilágot a világhírű séf, Paul Bocuse, míg a közelben húzódo Beaujolais borvidék a világ legjobb borait állítja elő. Fekvésének köszönhetően a város a 16. századtól a selyemszövés egyik legjelentősebb európai központjává vált. A fedett átjárók, vagyis a traboules erre a dicső

2. ábra: Franciaország térképe

Forrás: [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/)

múltra emlékeztetnek, mivel ezeken keresztül vitték a selyemfestők áruikat a kereskedőkhöz. Így nem csak a haladás volt gyorsabb, de az áruikat a természet elemeitől is megvédték. A Lumiere testvérek, Louis és Auguste is ebben a városban forgatták le első filmjüket 1895-ben. 1998-ban az UNESCO az átjárókat is tartalmazó teljes óvárost felvette a kulturális világörökségek listájára (Forrás: www.lyon.cci.fr 2014).

Lassító építészeti struktúrák: az átjáróházak

Minden urbánus turisztikai desztinációnak kettős logisztikai kihívással kell szembe néznie: a turisták tömegének kezelésével, valamint a helyi lakosság mindennapi mobilitásának biztosításával. Ilyen esetekben a látogatók lelassításában jelentős szerepet tölthetnek be azok az építmények és műtárgyak, melyeket évszázadok során a város tervezői kialakítottak, és a rá következő nemzedékek megőriztek és továbbgondoltak. Ezek a tájépítészeti megoldások teszik lehetővé a városi turista nomáddá válását (DELEUZE, G. - GUATTARI, F. (2003), aki a fix kiindulási és érkezési pontja között útirányát és ritmusát szabadon változtathatja.

Lyonban az átjáróházak jelenthetik ezeket a menekülő utakat a turisták számára. A franciák külön szót alkottak arra a tevékenységre, amikor valaki átjáróházat használ, hogy az útját lerövidítse. A francia „trabouler” a latinból eredeztethető, és a „trans” keresztül, valamint az „ambulare” körbemegy szavak összetételéből keletkezett. A szó jelentése: a helyi tudást alkalmazva, rövidített útvonal használata egy házon keresztül. Az átjárók első példányai már a negyedik században megjelentek a városban, nagyrésztük azonban a reneszánsz alatt épült, és többségük az óvárosban és a La Croix-Rousse negyedben található. Az átjáróházak tették lehetővé, hogy a lakosok gyorsan eljussanak a folyóhoz, és a selyemfestők a kereskedők házáig. A turisták számára a 230 átjáróházból mintegy negyven nyit ki naponta. A város tudatosan vásárolt meg számos magántulajdonban lévő épületet, melyet alacsony bérleti díjú lakásként ad ki. A bérlőknek viszont bele kell egyezniük, hogy az átjárót nyitva hagyják minden nap reggel 8 és este 7 között. A város gondoskodik az épületek rehabilitációjáról, az állagmegóvásáról, valamint a tisztán tartásáról is. Mindezt egy 1990-ben hozott törvény teszi lehetővé, mely a város történelmi, esztétikai, építészeti és funkcionális értékeit hivatott megvédeni.

Az átjáróházak mint turisztikai termékek előnyei

Az átjáróházak megnyitása számos előnnyel kecsegtet. Az alábbi lista tartalmaz praktikus elemeket, gazdasági előnyöket, valamint élményközpontúsági szempontokat is:

- eredeti milió, nem színre vitt termék;
- hozzájárul a tömegkezeléshez térben és időben;
- időjárás-független, véd az elemektől;
- rugalmasan, bárholonnan indulva bejárható, megszakítható, abbahagyható;
- mélyebb élményeket generál - aktív és passzív élményeket is nyújt: gyönyörködés, információ, szórakoztatás, belemerülés (PINE, B.J. - GILMORE, G. H. 1999);
- nyugtató hatású - csend és jó klíma;
- történelem és kultúra bemutatása más szemszögből;
- betekintést nyújt a helyiek mindennapi életébe;
- fenntartása csak a játékszabályok mindhárom fél általi betartásával lehetséges - partnerség a felek között;
- kis ráfordítás, mivel a lakóközösségek miatt karbantartás egyébként is szükséges lenne;
- hosszú távon fenntartható turisztikai termék;
- helyiek komfortérzete nő, nem alakul ki ellenérdekeltség;
- nem alakul ki szellem belváros;
- hozzájárulhat a városnézés meghosszabbításához;
- tematikus séták épülhetnek rá;
- turisztikai kínálatot bővít;
- bevételt generál;

A kutatás módszertana

A látogatók az átjáróházakat három módon fedezhetik fel: saját szervezésükben, szervezett városnézésen, vagy e-idegenvezető segítségével szintén önállóan. A lehetőségek e tárháza azonban a látogatók számát gyakorlatilag megbecsülhetetlenné teszi. Mivel az átjárók a városmagban találhatóak, melyet a turisták mindegyike meglátogat, a többség spontánul is beleszalad egy-két traboules-ba. Az elégedettség méréséhez egy többnyelvű - angol, francia, olasz, spanyol - kérdőívet használtam, és a feltett kérdések az alábbiakra terjedtek ki:

- Hány átjáróházat látogatott meg és mennyi időt szánt rá?
- Hogyan verbalizálja élményét, vagyis mire asszociál a lyoni átjáróház látogatásának kapcsán?
- Mennyire elégedett az átjáróházzal mint turisztikai attrakcióval?
- Mi rontotta el a látogatását ?

A felmérés 2014 tavaszán történt személyes megkérdezéssel két különböző helyszínen: a legrégebbi és a leghosszabb átjáróház bejárata előtt, melyek nagy valószínűséggel a látogatók többségének útitervében szerepelnek. Összesen 166 turistát sikerült válaszra bírni, random, nem reprezentatív mintaválasztást alkalmazva. Az asszociációs elemzés megkönnyítéséhez az elhangzott említéseket kilenc fő kategóriába soroltam.

A kutatás eredménye

Az alábbiakban a megkérdezettek demográfiai összetételének táblázata látható. A megkérdezettek között nagyobb arányban szerepeltek nők, 57%-os arányban a férfiak 43%-os arányával szemben. Az életkort vizsgálva a legnagyobb arányban 40%-kal az idősebb, de még aktív korosztály képviseltette magát.

A látogatók neme	fő	%
nő	95	57
férfi	71	43
összesen	166	100
A látogatók életkora	fő	%
18-24	6	4
25-34	22	13
35-49	51	30
50-64	66	40
65+	21	13
Látogatók összesen	166	100

1. táblázat : A megkérdezettek neme és kora.

Forrás: Saját felmérés alapján a szerző szerkesztése.

Összes megkérdezett	166 fő	100%
francia	90	54%
külföldi	76	46%
Külföldiek származási országa		
Olaszország	20	26%
Spanyolország	10	13%
Belgium	7	9%
Amerikai Egyesült Államok	6	8%
Egyesült Királyság	5	7%
Kanada	5	7%
Brazília	4	5%
Oroszország	4	5%
Svájc	4	5%
Ausztrália	2	3%
Argentína	2	3%
Hollandia	1	1%
Japán	1	1%
Luxemburg	1	1%
Németország	1	1%
Sri Lanka	1	1%
Thaiföld	1	1%
Törökország	1	1%

2. táblázat: A megkérdezettek származási ország szerinti megoszlása.

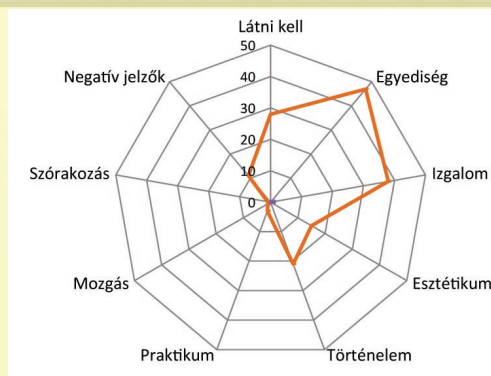
Forrás: Saját felmérés alapján a szerző szerkesztése.

A korcsoportok közötti eltérések megerősítik azokat a releváns amerikai és európai empirikus tanulmányokat, melyek szerint a babyboomer generáció áll a turizmus elmúlt negyven éves bővülése mögött (MINTEL, 2011, NANCY MCGUCKIN, 2012). A fenti táblázatban 30%-os aránnyal az X generáció áll a második helyen, majd azt követve a 25-34, illetve a 65 feletti korosztály azonos aránnyal 13%-on áll. A legfiatalabbak szerepeltek a legkisebb számban, vagyis megállapítható, hogy a 35-64 éves korosztály adta a válaszadók 70%-át.

Franciaországnak erős a belföldi turizmusa, így várható volt, hogy az összes megkérdezett több mint fele, 54%-a belföldi látogató lesz. A külföldiek közül a legnagyobb számban Olaszországból és Spanyolországból érkeztek, bár az előbbiek kétszer annyian, mint az utóbbiak, 26, illetve 13%-os arányban. Azaz a szomszédos, nagy mediterrán országok szerepeltek a legnagyobb arányban. Ez több szempontból sem váratlan: egyrészt a könnyű elérhetőség okán, másrészt szintén gazdag kulturális örökséggel bíró országokról lévén szó, természetes, hogy lakói érdeklődnek a szomszédos kulturális céltérületek iránt is. Különösen, hogy a beszélt nyelvek hasonlóságának köszönhetően a nyelvi problémák is jelentősen csökkennek. Más nemzet nem képviseltette magát 10%-os vagy a fölötti arányban.

Összesen 18 országból töltötték ki a kérdőívet, akik négy kontinensről érkeztek. Nem volt afrikai megkérdezett, annak ellenére sem, hogy Észak-Afrika történelme szorosan kapcsolódik Franciaországhoz, és jelentős számban élnek abból a régióból Franciaországban. Nem meglepő módon Európa képviselői voltak a legnagyobb számban, összesen 53 fővel. Az európaiakat követte az amerikai kontinens, az USA-ból, Kanadából, Brazíliából és Argentínából összesen 17 fő válaszolt a kérdésekre. Meglepően kevés, mindössze egy német, egy holland és egy japán turista került a megkérdezettek körébe.

A 3. ábra a válaszadóknak kialakult szubjektív kép verbálizálódását mutatja. A képzettársítások kavalkádját kilenc, jól elkülöníthető kategóriába lehetett besorolni: látni kell, egyediség, izgalom, esztétikum, történelem, praktikum, mozgás, szórakozás és a negatív jelzők csoportja. Az ábra is világosan illusztrálja, hogy valójában öt kategória játszott igazán komoly szerepet: ezen belül az egyediség kategóriába tartozó elemek szerepeltek a legnagyobb arányban, majd az izgalom, a látni kell, a történelem és az esztétikum következnek, a továbbiak csupán elhanyagolható mértékben jelentek meg.

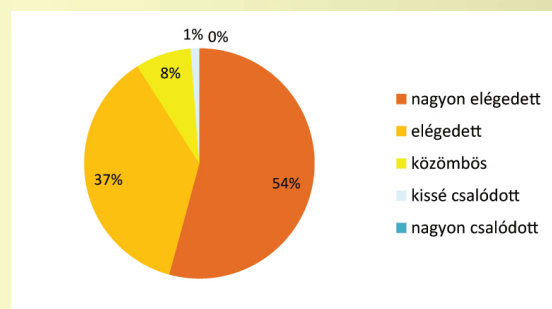
3. ábra: Az átjáróházakkal kapcsolatos domináns asszociációk. Forrás: a szerző szerkesztése.

3. táblázat: Képzettársítási kategóriák és elemei. Forrás: Saját felmérés adatai alapján a szerző szerkesztése.

Képzettársítás kategóriák és elemeik	Franciák	Külföldiek	Összesen	Kategóriák %-os aránya
látni kell			28	16,9%
kötelező látnivaló	14	7	21	
érdeemes megnézni	2	5	7	
egyediség			47	28,3%
tipikus Lyon	10	4	14	
érdekes	9	15	24	
egyedi	3	6	9	
izgalom			38	22,9%
kalandos/felfedező	9	1	10	
titokzatos	9	5	14	
elveszni térben	4	4	8	
meglepő	3	3	6	
esztétikum			15	9,0%
szép/csodálatos	7	5	12	
festői	2	1	3	
történelem			21	12,7%
vissza az időben	11	8	19	
örökségünk	2	0	2	
praktikum			3	1,8%
esős időben jó tevékenység	0	2	2	
meleg ellen	1	0	1	
mozgás			1	0,6%
jó séta	1	0	1	
szórakozás			2	1,2%
zseniális	1	0	1	
szórakoztató	0	1	1	
negatív jelzők			11	6,6%
unalmas	0	3	3	
nehéz boldogulni idegenvezető nélkül	1	5	6	
turistas	1	0	1	
elhanyagolt	0	1	1	
Összesen	n=90	n=76	n=166	100,0%

A fenti táblázatban a fő kategóriákhoz tartozó elemek is megtalálhatók, s mindez belföldi és külföldi látogatók szerinti bontásban, így egy árnyaltabb elemzés válik lehetővé. A válaszadók teljes körében az „érdekes” jelzőt említették a leggyakrabban, összesen 24 alkalommal. Ugyanakkor több külföldi asszociált ily módon, mint francia, és minden más asszociáció csupán fele annyiszor szerepelt. A külföldiek számára a traboules még történelmi szempontból is fontos, ezért a kötelezően megnézendő látnivalók között szerepel. A francia válaszadók választott szavai némiképp eltérőek, számukra az átjáróházak elsősorban „kötelező” látnivalók, és tipikus lyoni attrakcióknak tartották azokat, egyfajta ellen-etnospace-nek titulálták, amely a globalizált városban a megmaradt hamísítatlan lyoni ízt reprezentálja.

Néhány esetben jelentős eltérés mutatkozott a franciák és a külföldiek asszociációiban. Példának okán a franciák számára az átjáróházak sokkal titokzatosabbak, bejárásuk egy jó kalandot ígér. Nem véletlen, hogy a franciák adták a világnak a nagyvárosi bolyongó ember, a „flaneur” figuráját, hiszen számukra a városi barangolás hozzátartozik a francia urbánus létehez. A külföldiek ezzel szemben nagyobb számban találták az átjáróházakat egyedinek, és többen érezték a tematikus séta felépítését túl bonyolultnak. Voltak, akik utólag az egyéni bejárás helyett, inkább egy szervezett sétára fizettek volna be. Érdekes motívum, hogy a természeti elemek elleni védelem, mely olyan meghatározó volt a múltban, most nem jött markánsan elő. Két külföldi utalt arra a tényre, hogy esőben jó tevékenység, és egy francia válaszadó emelte ki a meleg elleni védekezést. Negatív jelzőket többnyire külföldiek tettek, ezek közé tartozik a már említett „nehéz boldogulás”, az „unalmas” jelző, illetve az „elhanyagoltság”. A 76 külföldi közül mindössze nyolcnak jutott eszébe negatív jelző.

4. ábra: A látogatók elégedettsége. Forrás: a szerző szerkesztése.

A külföldiek, illetve a franciák elégedettségét összehasonlítva megállapítható, hogy a franciák elégedettebbek voltak a látogatással, mint a külföldiek. Közülük nem került ki egyetlen csalódott látogató sem, és csupán 2% volt közömbös az attrakció iránt. Ezzel szemben 30%-kal több volt köztük a nagyon elégedettek száma. Összességében 98%-uk elégedett volt a szerzett élménnyel.

A külföldiek esetében vegyesebb a kép. A francia és a külföldi válaszadók reakciója közti eltérés több okra vezethető vissza: az asszociációs vizsgálatból kiderült, hogy számukra a lyoni átjáróházak kvázi kötelező, történelemmel átítatott látnivalók, a francia örökség fontos részei, ezért más elvárásokkal érkeztek, így kevesebb kritikával is illették, mint a külföldi látogatók. A külföldiek számára az átjáróház séta egy a többi látnivaló közül, így érdekességben azoknak a többi klasszikus attrakcióval kell versenyezniük. Emocionális tényezők, vagy az „egyszer minden franciának látni kell”, mely a helyieknél szerepet játszhatott, a külföldieknél nem voltak fontos tényezők. Mivel az átjáróházak ma is funkcionáló lakóépületekben találhatóak, nem színre vitt látnivalók, így nyilvánvaló, hogy kevesebb turisztikai munícióval rendelkeznek, mint egy turisztikailag felépített, kommercializált attrakció.

A 4. ábra jól illusztrálja, hogy a látogatás a túlnyomó többség számára pozitív élményt jelentett, hiszen az ötfokú elégedettségi skálán, több mint a megkérdezettek fele nagyon elégedetten távozott. Nagyon csalódott látogató egy sem volt a 166 válaszadó között, és csupán 1%-os arányban fordult elő kissé csalódott, és 8%-ban közömbös látogató. Összességében elmondható, hogy a válaszadók 91%-a pozitív élményekkel gazdagodott az átjáróházak megtekintése kapcsán.

Elégedettség foka	franciák	külföldiek	összesen
	%		
nagyon elégedett	68	38	54
elégedett	30	45	37
közömbös	2	14	8
kissé csalódott	0	3	1
nagyon csalódott	0	0	0
Összesen	100	100	100

4. táblázat: Elégedettségi értékek összehasonlítása a francia és a külföldi látogatók között. Forrás: Saját felmérés adatai alapján a szerző szerkesztése.

Három táblázatot kontribulálva, a nemzetiség, az asszociációk és az elégedettségi értékek összevetésekor kiderült, hogy a két kissé csalódott látogató az ausztrál és az olasz vendégek közül került ki. Míg az előbbi nagyon nehezen találta meg az átjáróházakat, az utóbbi egyszerűen unalmasnak vélte a látnivalót. A közömbösek között megjelentek a francia látogatók is, azonban sokkal nagyobb arányban szerepeltek külföldiek. A két francia közül az egyik túl turistásnak érezte a látnivalót, míg a másik nehezen találta meg az adott házakat. Összesen 11 külföldi a 76-ból nem gondolta elég érdekesnek az átjáróházakat. Nemzetiségi bontásban a legnagyobb arányban szerepelt köztük: 4 olasz, 3 belga és 3 spanyol.

A válaszadók átlagban 12 átjáróházat látogattak meg, és átlagban 5 percet időztek egy-egy épületben, bár mindkét esetben a turisták utólagos becslésére kellett hagyatkozni. Összességében tehát a megkérdezettek 60 perccel növelték a városnézésük idejét. Vagyis beigazolódni látszik az a hipotézis, hogy az átjáróházak lassító tényezők. Összehasonlításként a helyi hop on hop off turista busz menetideje 1 óra 15 perc. A lyoni idegenforgalmi iroda által kínált belvárosi tematikus séták átjáróház látogatásokkal együtt két, illetve két és félórásak. Azaz a megkérdezettek átjáróházakra szánt tiszta 60 perce több mint amenyit a komplett városnéző séták erre fordítanak.

Összegzés és ajánlások

A tanulmány célul tűzte ki, hogy a lyoni példa alapján rámutasson a múltban megépített, praktikus építészeti struktúrák turisztikai potenciáljára, és ennek alátámasztására Lyon belvárosi környezetben található átjáróházainak turisztikai hasznosítását elemezte. Azonban nem az elsősorban kereskedelmi célból épült elegáns passzázsok, hanem kizárólag a két utcát összekötő, annak idején a haladást gyorsító átjárók kerültek górcső alá. Ezek a múltban a gyors haladást lehetővé tevő átjárók ma épp ellenkező funkciót töltenek be: lelassítják a turistákat. Lyon belvárosában számos ilyen átjáróház épült, melyek közül negyvenet az adott lakóközösség napközben megnyit a turisták előtt, így azok tematikus séták keretében szabadon „átjárhatók”. Az empirikus kutatás bebizonyította, hogy a külföldi, illetve a belföldi turisták döntő többsége számára az átjáróházak Lyon turisztikai kínálatának integráns részét képezik, és a válaszadók a séta során túlnyomórészt pozitív élményeket szereztek. Budapest belső kerületeiben is több tucat átjáróház található, melyek turisztikai hasznosítása a pozitív példa alapján megfontolás tárgya lehetne. Azonban a koncepció helyi viszonyokhoz való adaptálása és továbbgondolása szükséges. A házak történelmébe való betekintés (építési körülmények, lakók elbeszélései) lehetővé tehetné egyfajta narratíva kialakítását, mely élővé, izgalmasabbá varázsolná az élményt. A híres lakók, érdekes események összegyűjtése további munícióval szolgálhatnak, melyek bővíthetik a turisták ismereteit történelemtől és kultúrától. A történeteket a látogatók a saját reinterpretációjukkal adnak tovább, így a hely, a lakó és a turista egymásra hatása nyomán kialakuló narratíva tovább gazdagítaná Budapest turisztikai kínálatát.

A kutatás eredménye a lehetséges buktatókra is rávilágított. Először is a pontos, érthető eligazító táblák szorosan kapcsolódnak a látogatók elégedettségéhez. Továbbá érdemes az e-idegenvezetőt és a tematikus térképeken kívül a tematikus sétákat is erőteljesebben népszerűsíteni, mivel a turisták egy részét fásaszthatja az állandó figyelem és interpretáció, túl bonyolultnak érezték a tájékozódást. Szintén fontos a látnivaló pontos bemutatása, hogy a látogató azt kapja, amire számít, ne legyen „túlmarketingezve”, hanem az autentikusság és a helyi kulisszába való betekintés legyen a fő motívum. Remélhetőleg a francia jó gyakorlat bemutatása és a felvázolt ötletek a fővárosi turizmusban érdekelték számára is elegendő munícióval szolgálnak az átjáróházak turisztikai célú újragondolásához, és turisztikai potenciáljának kiaknázásához.

Irodalom

Biczó G. 2011: A hely és a reprezentáció. In: Fejős Z. (szerk.): Színre vitt helyek. Néprajzi Múzeum, Budapest. pp.7-17.

- BRYON, J. 2005: De Dialectische Relatie tussen Stadbewoners en de Toeristischstedelijke Ruimte. Case Study: Bruges. Unpublished PhD-Thesis. Leuven, K. U. Leuven.
- BRYON, J. - NEUTS, B. 2008: [Crowding and the Tourist Experience in an Urban environment: a structural equation modelling approach.](#)
- CITTA SLOW - [szervezet honlapja.](#)
- DELEUZE, G. - GUATTARI, F. 2003: A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia. - University of Minnesota Press, Minnesota.
- HAMVAS B. 1988: Az öt géniusz. A bor filozófiája. Életünk könyvek, Budapest.
- INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ÉCONOMIQUES (INSEE)
- JENSEN, O.B. 2009: Flows of Meaning, Cultures of Movements Urban Mobility as Meaningful Everyday Life Practice. *Mobilities* 4. 1. pp.139-158.
- [LYON TOURISM AND CONVENTIONS.](#)
- LUKOVICH T. 2005: [A kulturális gazdaság és Budapest - úton egy lehetséges jövőképhez.](#) In: Enyedi Gy. - Keresztély K. (szerk.): A magyar városok kulturális gazdasága. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
- MICHALKÓ G. 1999: A városi turizmus elmélete és gyakorlata. MTA FKI, Budapest. 168 p.
- MICHALKÓ G. 2007: Turizmusföldrajz és humánökológia. MTA FKI - Kodolányi J. Főiskola, Bp.-Székesfehérvár.
- MICHALKÓ G. - RÁTZ T. 2006: The Mediterranean Tourist Milieu. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 17. 1. pp. 93-109.
- MICHALKÓ G. - RÁTZ T. (szerk.) 2009: A tér vonzásában - a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai. Kodolányi János Főiskola - MTA Földrajztudományi Kutatóintézet - Magyar Földrajzi Társaság, Székesfehérvár - Budapest.
- MINTEL 2011: Slow travel. Special Report. Mintel, London.
- MCGUCKIN, N. 2002: [Travel trends of the baby boom generation.](#) Travelbehavior.us.
- NIEDERMÜLLER P. 2000: Városi turizmus. Történelem, művészet, egzotikum. In: Fejős Z., Sziujártó ZS. (szerk.): Turizmus és kommunikáció. Néprajzi múzeum, Budapest. pp. 31-38.
- OLDFIELD, P. 2013: Középkori turizmus. *BBC History*, 3. pp. 50-55.
- PINE, B. J. - GILMORE, J. H. 1999: The Experience Economy. Harvard Business Review Press, MA.
- POPP, M. 2012: Positive and Negative Urban Tourist Crowding: Florence, Italy. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment* 14.1. pp.50-72.
- PUCZKÓ L - RÁTZ T. 2003: Turizmus történelmi városokban. Turisztikai Oktató és Kutató KKT. Budapest.
- SELBY, M. 2004: Consuming the City: Conceptualizing and Researching Urban Tourist Knowledge. - *Tourism Geographies* 6.2. pp.186-207.
- SENNETH, R. 1994: Flesh and Stone. The Body and the City in Western Civilization. W.W. Norton and Company, New York.
- SZIJÁRTÓ Zs. 2004: Színpad és kulissza: a városi nyilvánosság átstrukturálódása. *Magyar Tudomány*, Budapest. pp. 1164.
- SZIJÁRTÓ Zs. 2011: Turisták, bárhol - a városi turizmusról. In: Fejős Z. (szerk.): Szinre vitt helyek. Néprajzi Múzeum, Budapest, pp.171-176.
- TRAVEL DICTIONARY- www.traveldictionary.com
- UNWTO (2013): [Global Report on City Tourism.](#)

A határmenti együttműködés hatásai a területi fejlődésre a magyar-horvát szakasz példáján az EU tervezési mechanizmusának tükrében (2007-2013)

Bevezetés

A magyar-horvát határ egyike a hazánkat szegélyező legrégebben kialakult választóvonalaknak, amely a Dráva és a Mura által javarészt természetföldrajzilag is meghatározott. A határ konfliktusmentessége ellenére is inkább választóvonal jellegű, évszázadokon keresztül tehát sokkal inkább elválasztotta, mint összekötötte a mögöttes területeket, népeket. Ennek oka részben az, a régióban szinte unikális helyzet, miszerint az állam- és nyelvhatár egybeesik. A térség földrajzi aspektusú vizsgálatai természetesen több évtizedes múltra tekintenek vissza, melyek közül - természetszerűleg a pécsi geográfiai műhely szerzőinek dominanciájával - számos a terület politikai földrajzi (HAJDÚ Z. 1999, ČELAN, T. J. 2014, BALI L. 2014, BALI L. - GULYÁS L. 2013, VÉGH A. 2008), településföldrajzi (PIRISI G. - REMÉNYI P. 2009, PÓLA P. - VARJÚ V. 2014) vagy természetföldrajzi (LÓCZY, D. ET AL 2014, GYENIZSE P. - RONCZYK L. 2011, GYENIZSE P. 2010) viszonyaival foglalkozik, némely szerzők a közlekedésföldrajzi (PIRISI G. 2003), míg egyre többen (AUBERT A. ET AL 2012, AUBERT A. - MISZLER M. 2000, CSAPÓ J. ET AL 2013) a turisztikai aspektusokat vizsgálták, bár a munkák fókuszában összességében a területi fejlődés és a gazdasági kapcsolatok álltak (HAJDÚ Z. 1996, 1998, 2001, 2002, 2004, GOLOBICS P. 2001, PAP N. - HARDI T. 2006, BALI L. - FITOS G. 2012).

A tanulmány megírásának apropója, hogy Horvátország EU-s csatlakozásával a határon átnyúló kapcsolatoknak és azok fejlesztésének új lehetőségei nyíltak/nyílnak meg. Mindazonáltal a horvát-magyar határszakaszon végbement, EU-hoz köthető, területi fejlődést erősítő programok elemzése és értékelése geográfiai aspektusból még nem történt meg, mindemellett a 2007-2013-as EU tervezési periódus (majdnem teljes) lezárultával érdemes további elemzések alá vetni a határmentiség kérdését a területi fejlődés vizsgálatainak szemszögéből (is). A tanulmány fő kérdése, hogy a 2007-2013 közti tervezési periódus milyen hatással volt a horvát-magyar határszakasz területi fejlődésére. *Hipotézisünk szerint a fejlesztés következtében létrejött fejlődés természetesen tagadhatatlan, annak mértéke azonban kérdéses, a természetes módon továbbélő, a projektek lezárulta után is működő együttműködés megléte azonban talán még bizonytalanabb.*

A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program (2007-2013) szerepe a területi fejlődésben

A vizsgált terület lehatárolása és textúrája a határmentiség szempontjából

A „Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program” támogatásra jogosult 31 028 km²-es terület 355 km hosszan nyúlik el a határ mindkét oldalán. A magyarországi terület három határmenti megyét (Zala, Somogy, Baranya) foglal magába, míg a horvát területeken a négy határmenti egységen

(Međimurska, Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravška és Osječko-baranjska) túl további négy másik megye (Varaždinska, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska és Vukovarsko-srijemska županija) vett részt a projektben, mely utóbbiak az összes támogatás mintegy 20%-ára voltak jogosultak.

1. ábra: A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program támogatásra jogosult területei. Forrás: A program honlapja.

így éppen ez az elmaradottság az, amit a határon átnyúló program mérsékelni kíván, természetesen mindkét fél számára hasznosítható módon.

Meg kell jegyeznünk, hogy a horvát-magyar határszakasz és háttérterületének tértextúrája igen laza, hiszen a dominánsan rurális térség jelentősebb gazdasági-társadalmi potenciállal csak Eszék, Kapronca és Csáktornya, illetve mindössze Pécs, Nagykanizsa, és kisebb részben Barcs, Csurgó térségében jellemezhető (BALI L. 2010). A 2007-2013 közti tervezési periódusra beállított Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program elsősorban ezen komplex problémák kiküszöbölése céljából jött tehát létre.

A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program (2007-2013) általános bemutatása

Jelen tanulmány hangsúlyozottan a frissen lezárult, 2007-2013-as tervezési periódusra vonatkozó területfejlesztési aspektusokat kívánja vizsgálni. Maga az IPA CBC program az ún. új generációs CBC programok közé sorolható, amennyiben az IPA együttműködés második lépcsőjeként egy EU tagállam és egy EU tagjelölt állam közt jött létre (ČELAN, T. J. 2011) és amelynek egyik fő eleme egy közös menedzsment-rendszer kiépítése volt (ČELAN, T. J. 2013).

Magát a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Programot az Európai Bizottság 2008. március 13-án hagyta jóvá a hét évre összesen 52 443 euró költségvetéssel. A program két fő prioritása a „Fenntartható környezet és turizmus”, valamint az „Együttműködő gazdaság és közösségek közötti humán erőforrás-fejlesztés” címet viselte, így a tervezési mechanizmus egyértelmű kulcsszavaiként a fenntarthatóság, a

turizmus fejlesztése, az együttműködés és a humánerőforrás-fejlesztés lett kijelölve. A rendelkezésre álló összeg 90,5%-a a konkrét fejlesztésekre, a maradék forrás pedig az adminisztrációra, technikai támogatásra lett elkülönítve.

A programok két fontos további jellemzője az ún. vezető kedvezményezett elv és a határon átnyúló hatás voltak. Az előbbi értelmében egy-egy vezető kedvezményezett közvetlen kapcsolatot ad a projekt és a közös végrehajtó szerv közt hatékonyan működő partneri konzorcium felállításával. A második jellemző, vagy prioritás szerint pedig a mind magyar, mind horvát oldalról választott partnereknek a projekteket az ún. közös együttműködési kritériumok szerint kell megtervezni és kivitelezni úgy, hogy a projektnek a határ mindkét oldalán pozitív térségfejlesztő hatással kell bírnia. A tervezési mechanizmus szerint nem volt kötelező arányban megadva, hogy a magyar, illetve a horvát fél a projektek hány százalékában részesüljön, természetesen azonban a döntéshozók az ideális 50-50%-ra törekedtek (ami nem lehetett viszont rosszabb a 60/40, vagy a 40/60 arányoknál, ellenkező esetben a benyújtott projekt gyenge értékelést kapott volna, így esett volna ki a rostán). A program két prioritásán túl további beavatkozási területei a fenntartható környezet és turizmus, a fenntartható turizmus a Mura-Dráva-Duna folyók körzetében és az együttműködő gazdaság és a közösségek közötti humánerőforrás-fejlesztés voltak (1. táblázat).

1. prioritás: Fenntartható környezet és turizmus

1.1. Fenntartható és vonzó környezet

1.1.1. Tájképfelújítás a Mura-Dráva-Duna folyóterületen, valamint természeti és vidéki környezetében

1.1.2. Környezeti tervezési tevékenységek és kisléptékű közösségi akciók a környezeti területek környezetminőségének javítása érdekében

1.2. Fenntartható turizmus a Mura-Dráva-Duna folyóterületen

1.2.1. Regionális turisztikai termékterv kidolgozása

1.2.2. Az aktív- és az öko-turizmushoz kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztés: látogatóközpontok, erdei iskolák, vízi sport infrastruktúra, kerékpárutak, gyalogló-túraösvények, kölcsönzők / 1-2. komponens

1.2.3. A kulturális örökség tematikus útvonalainak fejlesztése

1.2.4. A folyóterület egységes turisztikai termékként való népszerűsítése

1.2.5. Magánbefektetések ösztönzése

2. prioritás: Együttműködő gazdaság és közösségek közötti emberi erőforrásfejlesztés

2.1. Együttműködő gazdaság

2.1.1. Határon átnyúló üzleti partnerkeresés

2.1.2. A határon átnyúló munkaerő-piaci mobilitás előmozdítása

2.1.3. Közös kutatás, fejlesztés és innováció

2.1.4. Közös helyi tervezés, stratégiák, programok

2.2. Községek közötti humán erőforrás-fejlesztés

2.2.1. Oktatási intézmények közötti közös, határon átnyúló oktatási és egyéb képzési projektek

2.2.2. Emberek közötti (people-to-people) tevékenységek

2.2.3. A kétnyelvűséghez kapcsolódó tevékenységek

1. táblázat: A HU-HR IPA CBC 2007-2013 program prioritásai és beavatkozási területei.

Forrás: A program honlapja.

A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program beavatkozási területeinek elemzése

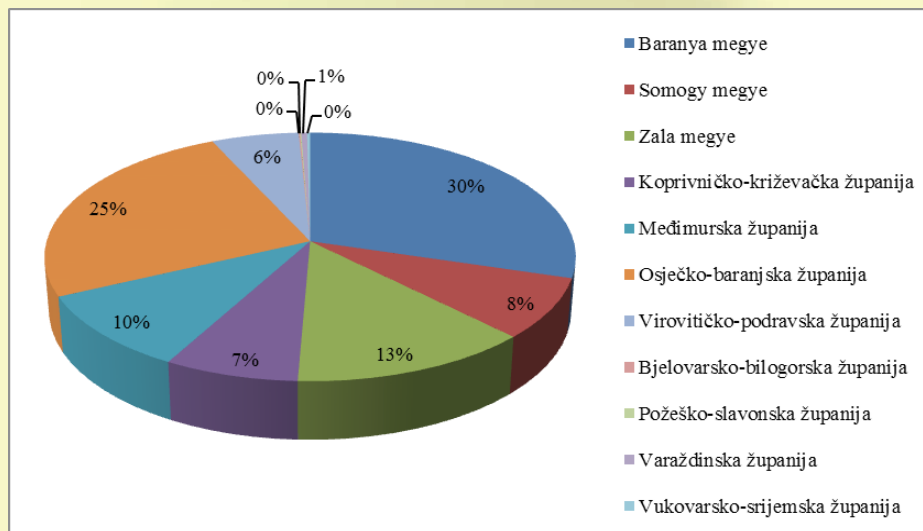
A programok támogatására szánt összegek területi allokációját és a támogatás mértékének sorrendjét (euró/fő alapján) az 1. táblázat mutatja.

NUTS III térségek (megyék)	Az EU támogatás mértéke (euró)	Népesség (2011)	Euró/fő
Somogy megye	4 164 740,79	316 137	13
Zala megye	6 877 942,36	282 179	24
Koprivničko-križevačka županija	3 843 085,34	115 584	33
Virovitičko-podravška županija	3 165 674,58	84 836	37
Baranya megye	15 656 832,14	386 441	41
Osječko-baranjska županija	13 317 197,12	305 032	44
Međimurska županija	5 266 338,40	113 804	46

2. táblázat: A HU-HR IPA CBC 2007-2013 program támogatási összegeinek megyei értékei (összes, illetve euró/fő) csökkenő sorrendben.

Forrás: <http://www.hu-hr-ipa.com>, <http://www.ksh.hu>, http://www.dzs.hr/default_e.htm alapján a szerzők szerkesztése.

A területi fejlődés egyik első aspektusa a források allokációjának területi vizsgálata. Az összesen 163 regisztrált (leszerződött projektek száma a 2015. májusi állapot szerint) projekt, szám szerint 52,7 millió eurós támogatási összeg, 55%-ának (28,97 millió euró) kedvezményezettjei a keleti megyék voltak (Baranya és Osječko-baranjska) (2. táblázat, 2. ábra).

2. ábra: A HU-HR IPA CBC 2007-2013 program támogatási összegeinek megyei értékei (%)

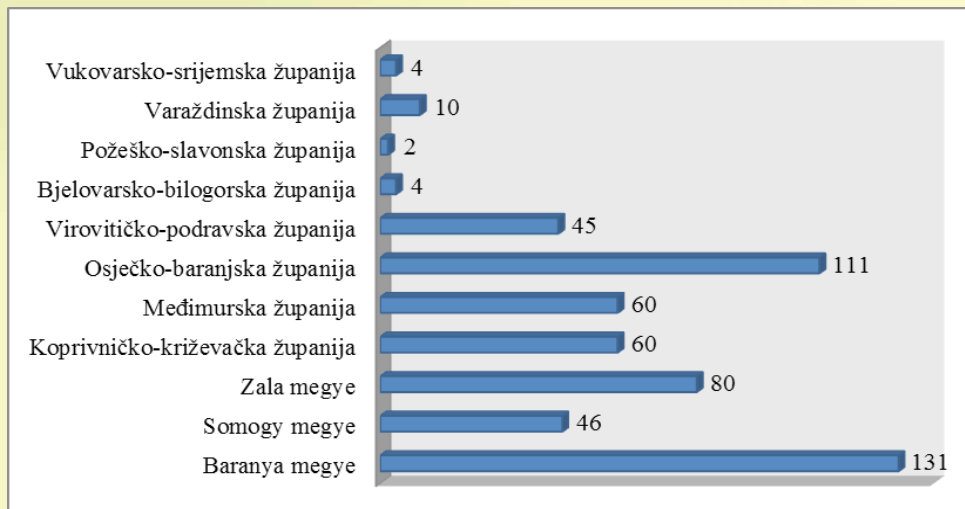
Forrás: <http://www.hu-hr-ipa.com>, <http://www.ksh.hu>, http://www.dzs.hr/default_e.htm alapján a szerzők szerkesztése

Az egy főre jutó átlagos támogatási összeg 34 euró volt, mely feletti értékkel egy kivétellel mindegyik horvát megye részesült, a magyar oldalról azonban csak Baranya került ebbe a kategóriába. Feltűnően alacsony továbbá Somogy és Zala megye egy főre jutó támogatásának mértéke (13 és 24 euró). Ennek oka egyrészt a viszonylag rövid határszakasz, másrészt az aránylag kisebb volumenű projektek dominanciája, ugyanis javarészt nem ebben a térségben valósultak meg a költségigényesebb infrastrukturális beruházások. A horvátországi, az államhatárral nem érintkező megyéket nem vettük figyelembe en-

nél a számításnál, mivel ők a lehetséges 20%-ból mindössze 0,8%-ot (414 131 euró) hívtak le.

Érdeemes továbbá a programokat a résztvevő partnerek száma alapján is görcső alá vennünk. Ezen szempont szerint természetesen a partnerek magas száma egyértelműen jelzi a terület aktivitását (és ter-

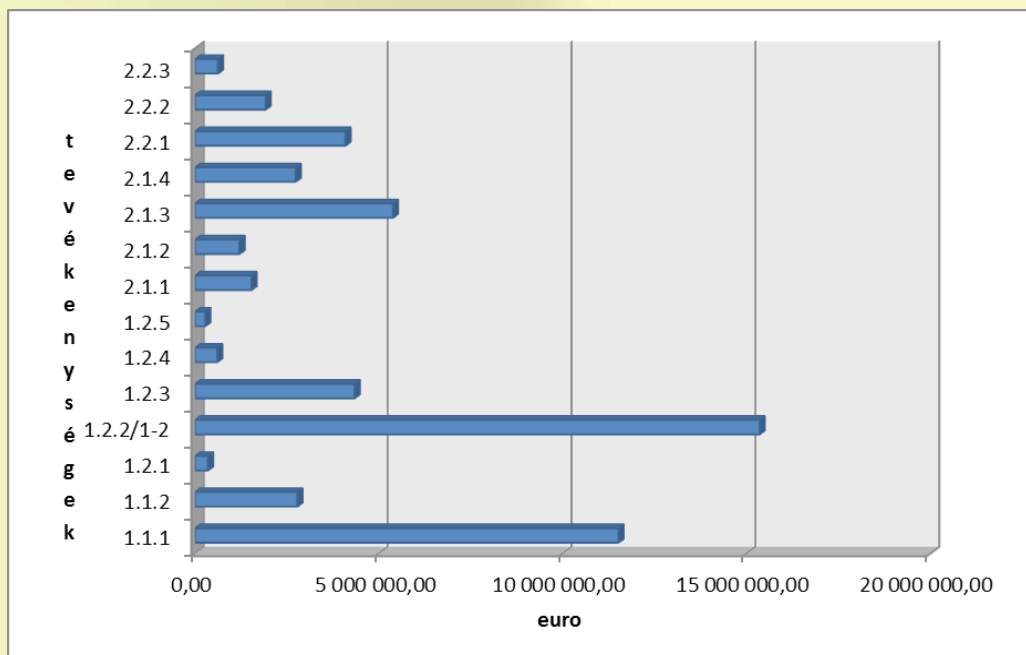
mésztesen a megpályázott összegek mértékét is) a területi fejlődést elősegítő programokban, illetve el- lenkezőleg, az alacsony részvételi aktivitás leginkább az adott NUTS III térség hozzáállásának, attitűdjének a negatív hozadéka (hiszen kevesebb számú programban kevesebb számú partner vett részt) (3. ábra).

3. ábra: A HU-HR IPA CBC 2007-2013 programban résztvevő partnerek száma. Forrás: <http://www.hu-hr-ipa.com>, <http://www.ksh.hu>, http://www.dzs.hr/default_e.htm alapján a szerzők szerkesztése.

A beavatkozási területekre allokált összegek egyértelműsítik számunkra, hogy a program egészében mely hívószavak, területek nyertek nagyobb és melyek kisebb mennyiségű támogatást (4. ábra). Ezek alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy messze a legtöbb támogatás - mely egyben a program anyagi szempontokból természetesen fő prioritása - az aktív- és az ökoturizmushoz kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztésre jutott (Az 1.2. prioritás „Fenntartható turizmus a Mura-Dráva-Duna folyóterületen” az összes támogatás 40%-át kapta).

Szintén kimagasló összeget szántak (2. pozíció) a Mura-Dráva-Duna folyóterületen, valamint természeti és vidéki környezetében a „tájképfelújításra”. Ennek fényében egyértelmű, hogy ezen két projekt típus adta a térség fejlesztési programjának fő tengelyét. A „közös kutatás, fejlesztés és innováció”, a „kulturális örökség tematikus útvonalainak fejlesztése” és az „oktatási intézmények közötti közös, határon átnyúló oktatási és egyéb képzési projektek” hívószavak közel egyenlő arányban részesültek támogatásban, mértéküket tekintve jóval elmaradva az első kettőtől (4. ábra).

4. ábra: A HU-HR IPA CBC 2007-2013 program egyes tevékenységeinek támogatási összegei. Jelmagyarázat: Az egyes tevékenységek elnevezését az 1. táblázat közli. Forrás: <http://www.hu-hr-ipa.com>, <http://www.ksh.hu>, http://www.dzs.hr/default_e.htm alapján a szerzők szerkesztése.

A program hatásai és eredményei

A program keretében megvalósult projektek száma 163, tematikájában, szereplőiben, a költségvetésében, irányaiban igen színes spektrumot felvonultatva. A projektekből igen sok a Drávához, a vizekhez, az ehhez kapcsolódó élőhelyekhez azok új szemléletű megközelítéseihez illeszkedett. A vizeket mint élőhelyeket, kialakítandó turisztikai termékelemeket, közlekedési, rekreációs tereket és általában mint fejlesztendő állapotú, fenntartható környezeti terekként kezelték. Számos projektben került elő célként a határ két oldalán élő közösségek megismerésének és megismertetésének, összekovácsolásának igénye. Több közülük a kapcsolatfelvételt, közös rendezvényeket, a civil közösségfejlesztést, míg mások a gazdasági kooperációk erősítését szolgálták. Jó néhány projekt tűzte ki a hagyományos ágazatokra, a kooperációra vagy éppen az új innovációra alapozott helyi gazdaságfejlesztést, melyen keresztül a perifériális jelleg csökkenhető lenne. Közös területi-ágazati tervezés kialakítását, foglalkozásélénkítést, vagy éppen az erőforrások hatékonyabb hasznosítását is tervezték projektek. A kedvezményezettek között önkormányzatokat, egyesületeket, civil szervezeteket éppúgy találunk, mint (oktatási, közművelődési) intézményeket. Területi szórását tekintve a határ közeli kisebb településekről inkább a civil aktivitás volt jellemző, míg onnan távolodva a nagyobb szervezetek, intézmények dominanciája mutatható ki.

A projektek hatásainak konkrét elemzése még talán korai, és statisztikailag sem alátámasztható, mindazonáltal a szerzők egyike (ČELAN, T. J.) a Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program Közös Technikai Titkárság (KTT) és Információs Pont program- és kommunikációs menedzsereként első kézből szerezhetett tapasztalatokat a projektek mibenlétével kapcsolatban. Talán a leglényegesebb szempontból, a térség foglalkoztatottságban, emberi erőforrásban, jövedelemtermelő képességében, infrastrukturális helyzetében meglévő leszakadást érezhetően nem csökkentette a megvalósult projektek sokasága. Nyilvánvaló, hogy a fenti perifériális helyzet csökkentésére egy önálló komplex magyar-horvát programra lenne szükség. A megvalósult projektek kisebb léptékűek, ebből következően összehangoltságuk esetén is visszafogottan térségi hatásúak, így előnyöket, eredményeket leginkább csak a helyi közösségek szintjén hozhatnak, hoztak. Éppen ezért szinte minimálisan integrálták a projektek a leszakadó térségeket a nagyobb léptékek vérkeringésébe. A rendszerbe fűzötten kialakított kerékpárutak és ahhoz kapcsolódó beruházások az Eszék és Pécs közötti kapcsolatrendszer egy sajátos ágazatát célozták, mint ahogyan a térség szorosabb integrációját szolgálta a Dráva töltésén haladó kerékpárút fejlesztése is. A vizsgált térség nyugati szegletében ez a hatás alig érezhető, ugyanakkor a feltártság nem volt olyannyira problematikus a jelentős forgalmat bonyolító Čakovec-Nagykanizsa tengely következtében. A kialakult új közlekedési folyosók e nagy tengelyekről a kevéssé ismert szegletekbe vezetik egyelőre a kerékpáros turistákat, akiket később - bár ideális az lenne, ha velük párhuzamosan - befektetési ötletek, befektetők is követhetnek.

Mindazonáltal már ebben az időszakban is alakultak ki olyan projektek, amelyek a két oldal tartós együttműködését biztosíthatják, így hosszabb távon a leszakadást csökkenthetik, az integrációt erősíthetik. A hagyományos testvérvárosi kapcsolatok számban és területileg is bővültek az EU támogatás segítségével, ugyanakkor igazi sikereket ott értek el, ahol a nyelv nem bizonyult határnak (KELLER K. 2014). Erősödtek a kapcsolatok a Mura-mentén (pl. Tótszerdahely és Međimurje), illetve a történelmi Baranya két oldalán. A határozott és már formalizált együttműködés első jele lehet a Mura Regio EGTC (Európai Területi Társulás) létrejötte, amely 12 magyar települést (Belezná, Eszteregnye, Fityeház, Molnári, Murakeresztúr, Petrivente, Rigyác, Semjénháza, Szepetnek, Tótszentmárton, Tótszerdahely, Valkonya) foglal magába. Az együttműködésnek tehát szigetei alakultak csak ki a 2007-13 közötti program eredményeképpen, amelyre alapozva a jövőben ezt mindenképpen erősíteni kell.

A létrejött projektek, beruházások többsége leginkább egy-egy folyamat indításaként értelmezhető, kezdeményezések, kapcsolatfelvételek, amelyek vélhetően nem jöttek volna létre a projekt támogatás nélkül. Joggal merül fel a kérdés, hogy a projektidőszak végével, a támogatás eltűnével mekkora hányaduk marad életképes, hosszútávon működtethető. Fenntarthatóvá vált ugyanakkor - a szó környezeti értelmében - a projektek sokasága. Számos turisztikai befektetés történt a természet- és környezetvédelem

területén a magterületnek számító Dráva és Mura térségében. Ezek közül térségi hatásúként értelmezendő például a Mura környezetében megvalósult több projekt, amelyek mindegyike a szennyvízkezelést helyezte előtérbe. A projektek folyamatban lévő értékelése arra a következtetésre jutott, hogy a fenntarthatóság biztosítása érdekében ez a projektelem prioritásként (a természeti és kulturális örökség fenntartható hasznosítása) szerepel a 2014-2020-as időszakban is.

Összefoglalás

Kutatásaink alapján leszögezhető, hogy a korábbi határmenti együttműködésekkel összevetve a 2007-13 között megvalósult program komoly fejlődést hozott, ami elsősorban az egységes végrehajtási szabályok alkalmazásának, a közös irányítási rendszernek, és vezető kedvezményezett elvének bevezetéséhez köthető. Mindezen túl csak olyan projektek lehettek sikeresek, amelyek a határ mindkét oldaláról vontak be partner(ek)e(t). A 2007-13-as időszaknak az első számú célja a turizmus fejlesztése volt, amelyhez a programstratégia kétlépcsős megvalósítást (ČELAN, T. J.2015) írt elő.

A Programozási Dokumentáció előírta a regionális turisztikai termékterv készítésének szükségességét, amely alapul szolgált a fókuszáltabb turisztikai témájú kiírások indításához. Bár e módszer szakmailag hasznosnak, időben igen lassúnak bizonyult, így a támogatások nagyobb részét csak az időszak végén tudták elkölteni. Ez a csúszás a turisztikai témájú kiírásoknál késést okozott az infrastrukturális beruházásoknál, amelyek természetüknél fogva nagyobb léptékűek és hosszabb megvalósíthatóságúak. A késések és a költségek időbeni aránytalansága ellenére a Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program igen magas eredményességi rátával érte el a kitűzött célokat mind az elvárt eredmények, mind a költség tekintetében. A programot értékelve le kell szögezni, hogy az 2013. július 1-jéig az EU külső határon átnyúló aktivitásként működött, ugyanakkor a kialakult programtartalom, partnerségi struktúrák, irányítás tekintetében elérte, sőt némely dimenzióban meg is haladta a tagországok közötti hasonló együttműködésekét a térségben. Az is egyértelműen kitűnik, hogy a program minden tekintetben megfelel(t) az európai szintű dokumentumoknak, a prioritások és célok szinergikusan illeszkednek a nemzeti és regionális dokumentumokhoz (On-going Programme Evaluation, 2014).

A pozitívumok mellett azonban néhány további fejlesztendő dimenzió is kirajzolódott. A programnak a közeljövőben még jobban kell koncentrálnia a gazdaság átfogó, több szereplőn keresztüli fejlesztésére, úgy, hogy a jelenlegi problémákat még egyértelműbben határozza meg, jobban fókuszálva a bevonható erőforrásokra és a kézzelfogható eredményekre. A program tényleges kohéziós sikeressége érdekében törekedni kell a területi egyensúly megtartására is, jelenleg a projektek java része a határszakasz keleti felében (Baranya/Osječko-baranjska megyék) valósul(t) meg.

A programterületre a 163 szerződött projekt keretében érkezett 52,7 millió euró forrás egyedülálló mennyiség a maga nemében, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy nagysága ellenére is csak lokális hatásokat érhet (még) el. Az összeg 55%-a a határ keleti szegmensébe (Baranya-Baranja) érkezett, ahol a határ átjárhatósága lényegesen egyszerűbb, a folyók nem szabnak természetes választóvonalat és a nyelvi korlátok a hagyományos kétnyelvűség miatt is kevésbé hátráltatják az együttműködést.

Sajnos, a fejlesztés komplexitásának, területi, ágazati összehangolásának hiánya, illetve gyengesége komoly defektusa az eddigieknek. Reményeink szerint a 2014-20-as Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program kezeli a fenti hiányosságokat. A négy új prioritás közül három (a természeti és kulturális örökség fenntartható hasznosítása, amely tartalmazza a turizmus akciókat, illetve az együttműködés és oktatás) továbbviszi az eddigieket tematikájában, míg a negyedik prioritást új területként határozták meg (Draft Operational Programme).

Ez utóbbi kifejezett célja a kis- és közepes vállalkozások versenyképességének javítása, amely erősíteti a határ két oldalán működő, nagyobb hozzáadott értékű gazdasági szervezetek közötti együttműkö-

dést. A 2014-20-as Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program a KKV-k közötti kooperáció támogatásával jól illeszkedik az Európa 2020 programjának intelligens növekedési stratégiájához, ugyanakkor pillanatnyilag még nem kockázatmentes vállalkozás e területen. Sajnos nem állnak még rendelkezésre e pillanatban megfelelő számú tapasztalatok a határon átnyúló együttműködési programok e **komplex fajtájáról**, illetve a térségben (mindkét oldalon) igen alacsony a KKV-k aránya térségi és országos összehasonlításban (is). Mindazonáltal a 2007-13-as program keretében megvalósult projektek és az ennek kapcsán felálló intézményrendszer elindítottak fejlesztési és együttműködési folyamatokat, amelynek tapasztalatait hasznosítva az új időszak projektjei még hatékonyabban orvosolhatják a térség - részben mindkét oldalon közös - problémáit.

Irodalom

- AUBERT A. - CSAPÓ J. - MARTON G. - SZABÓ G. 2012: The development of cross-border cooperation in the strategy of the Datourway programme. *Geographica Timisiensis* 21:(2) pp. 115-125.
- AUBERT A. - MISZLER M. 2000: A Duna-Dráva-Száva Eurorégió turizmusának fejlesztési lehetőségei. *Turizmus Bulletin*, 2. szám, Budapest, pp. 36-40.
- BALI L. 2010: A horvát-magyar határmenti együttműködés két mikro regionális esete, Barcs és a magyar-horvát-szlovén hármás határ példáján. *Tér és Társadalom*. XXIV. évf. 2010/4. pp. 237-248.
- BALI L. 2014: A horvát-magyar társadalmi-gazdasági kapcsolatok az államszocializmusban és a rendszerváltozást követő első évtizedben. In: VÉGH ANDOR (szerk.) *A kisebbségek geopolitikája: VIII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, PTE TTK Földrajzi Intézet*, pp. 68-72.
- BALI L. - GULYÁS L. 2013: From the Coexistence of Border Zones to Integration: Characteristics of Croatian-Hungarian Border Relations from 1945 until Today. *Eurolimes* 2013:(16) pp. 13-26.
- BALI L. - FITOS G. 2012: A horvát-magyar határ menti kapcsolatok fejlesztésének lehetséges irányai a XXI. század hajnalán. *Comitatus: Önkormányzati Szemle* XXII. (2) pp. 102-109.
- ČELAN, T. J. 2011: *Mogućnosti regionalnog razvoja Hrvatske na primjeru IPA prekograničnog programa Mađarska-Hrvatska 2007-2013*, *Geografski horizont*, 57/2, pp. 21-40.
- ČELAN, T. J. 2013: *Dodatak/Rezultati 3. poziva IPA prekograničnog programa Mađarska-Hrvatska 2007-2013*, *Geografski horizont*, 59/2, pp. 40-46.
- ČELAN, T. J. 2014: *A Historical Geographical Analysis of the Development of the Croatian-Hungarian Border*, *Modern Geográfia*, Pécs, 2014/4, pp. 75-92.
- ČELAN, T. J. 2015: *A Tourism Plan within a Cross-border Development Strategy Sustainability of the Regional Tourism Product Plan of the Hungary-Croatia (IPA) Cross-border Co-operation Programme 2007-2013*. *Turizam*, Novi Sad (under review)
- CSAPÓ J. - MARTON G. - PINTÉR Á. - SZABÓ K. 2013: The "bottomless pit" effect - An analysis of tourism development funding in the Ormánság: A „feneketlen kút” hatás - Az Ormánság turisztikai fejlesztési támogatásainak komplex elemzése. *Szociális Szemle* 6. évf., 1-2. sz. pp. 88-96.
- GOLOBICS P. 2001: A határmenti térségek/régiók együttműködésének lehetőségei a Dél Dunántúlon. *Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Tanszékeiről*. Pécs, 49 p.
- GYENIZSE P. 2010: A természeti adottságok szerepe a délkelet-dunántúli települések fejlődésében. *PTE TTK Földrajzi Intézet*, 348 p.

- GYENIZSE P. - RONCZYK L. 2011: Az ormánsági természeti környezet átalakítása és annak hatása a települések életére. In: BUNYEVÁ CZ J. - CSONKA P. - FODOR I. - GÁ LOSI-KOVÁ CS B. (szerk.): A fenntartható fejlődés, valamint a környezet- és természetvédelem összefüggései a Kárpát-medencében. MTA Pécsi Akadémiai Bizottság, 2011. 10 p.
- H AJDÚ Z. 1996: Magyar-horvát határ menti együttműködés dilemmái. In: PÁL Á. - SZONOKYNÉ ANCSIN G. (szerk.): Határon innen-határon túl. Szeged, pp. 306-312.
- H AJDÚ Z. 1998: A magyar-horvát államhatár menti együttműködés lehetőség. In: BALOGH A. - PAPP G. (szerk.): Magyarország az európai regionális együttműködésben. MTA RKK, Magyar Külügyi Intézet, pp. 103-117.
- H AJDÚ Z. 1999: A magyar-horvát államhatár történeti-politikai sajátosságai. In: TÉ SITS R. - TÓTH J. (szerk.) Kommunikáció térben és időben. Tiszteletkötet Erdősi Ferenc professzor ú r 65. születésnapjára. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, pp. 113-131.
- H AJDÚ Z. 2001: A horvát határ. Beszélő 6. évf. 5. szám. Budapest, pp. 69-71.
- H AJDÚ Z. (szerk.) 2002: A horvát-magyar határ menti kapcsolatok speciális területei. Felsőoktatás - kutatás, kisebbségi kapcsolatok, területi tervezés és területi politika. Pécs, 91 p.
- H AJDÚ Z. 2004: Renewal of cross-border cooperation along the Hungarian-Croatian border, In: PAVLAKOVICH-KOCHI V. - MOREHOUSE, B. J. - WASTL-WALTER, D. (eds): Challenged borderlands: transcending political and cultural boundaries. Ashgate, Aldershot, Burlington, pp. 109-121.
- [Hungary-Croatia Cross-border Co-operation Programme: draft Operational Programme \(OP\) / Co-operation Programme \(CP\), March 2015.](#)
- BEDENIKOVIĆ, A., ČELAN, T. J., SZÚCS, M. (eds.) 2014: Hungary-Croatia CBC Programme 2007-2013: "Rivers Connecting Cross-border Region towards Croatian Accession to the European Union", booklet of additional Hungarian-Croatian projects, Joint Technical Secretariat/Széchenyi Programiroda Nkft., Budapest, 30 p.
- BEDENIKOVIĆ, A., ČELAN, T. J., SZÚCS, M. (eds.) 2013: Hungary-Croatia IPA CBC Programme 2007-2013: "Rivers Connecting Cross-border Region towards Croatian Accession to the European Union", summary book of 140 joint Hungarian-Croatian projects, Joint Technical Secretariat/Váti Nonprofit Kft, Budapest, 199 p.
- KELLER K. 2014: [A magyar-horvát testvértelepülési kapcsolatok helyzetének felmérése a határ menti régiókban, konkrét ajánlások megfogalmazása az egyes együttműködési területek fejlesztésére.](#) 201 p.
- LÓCZY, D. - DEZSŐ, J. - CZIGÁNY, SZ. - GYENIZSE, P. - PIRKHOFFER, E. - HALÁ SZ, A. 2014: Rehabilitation Potential of the Drava River Floodplain in Hungary. In: GASTESCU, P. - MARSZELEWSKI, W. - BRETCAN, P. (eds.): Water resources and wetlands. Tulcea, pp. 21-29.
- [On-going Programme Evaluation of the Hungary-Croatia Cross-border Co-operation Programme 2007-2013; Summary of results and recommendations Based on the Final Evaluation Report approved by the Hungary-Croatia Joint Monitoring Committee in July 2014.](#)
- PAP N. 2006: A délnyugati korridor és jelentősége Magyarország életében. In: PAP N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 9-32.
- PAP N. - HARDI T. 2006: Az államhatár-megvonások hatása a városhálózatra a Kárpát-medencében és a Nyugat-Balkánon - példák. In: PAP N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 241-252.
- PIRISI G. 2003: Dél-dunántúli régió határ menti kistérségeinek közlekedési problémái. In: Határok és az Európai Unió. SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged, pp. 162-168.

- PIRISI G. - REMÉNYI P. 2009: Kapufunkcióju kisvárosok a horvát-magyar határ mentén. In: TÓTH J. - M. CSÁSZÁR ZS. - HASANOVIĆ-KOLUTÁ CZ A. (szerk.) Társadalomföldrajzi kutatások makro-, mezo- és mikrotérségekben. 217 p. Pécs: PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, pp. 153-162.
- PÓLA P. - VARJÚ V. 2014: A Dráva régió társadalmi tényezői. Általános trendek. In: VARJÚ V. (szerk.): Napelemes energia és környezet: A napelemes energiatermelés komplex feltételrendszere Magyarországon a magyar-horvát határtérségben, és leckék a globális térből. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete; Sveuciliste Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Elektrotehnicki fakultet, pp. 56-57.
- Situation Analysis (Draft) and Preliminary SWOT for the drafting of the Hungary-Croatia Cross-border Operational Programme 2014-2020;
- VÉGH A. 2008: A horvátországi déli-szláv etnikumok szállásterület változásai 1945-től napjainkig. In: HORVÁTH I. - Kiss J. (szerk.): A baranyai államhatár a XX. században. Hadtörténeti Múzeum, Budapest, pp. 181-192.

Professzor dr. Horváth Gyula (1951-2015) emlékére

Lapszámunk megjelenése előtt néhány nappal helyezték örök nyugalomra Pécsen dr. Horváth Gyula professzort, az MTA doktort, Széchenyi-díjas közgazdászt. Halálhírét valamennyien őszinte megrendüléssel hallottuk: alig 64 évesen, kutatói pályájának csúcán járt, aktívan és tetterősen. Életútját az általa másfél évtizeden keresztül irányított, szellemisége által meghatározott műhelye, az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpontján [részletesen bemutatták](#), e tekintetben nem szívesen bocsátkoznánk ismétlésekbe. Fontosnak tartjuk ugyanakkor kifejezni, hogy ugyan sajátos és sajnálatos okokból műhelyünk, a PTE Földrajzi Intézete és az egykori RKK között hosszú éveken át távolról sem volt ideálisnak nevezhető a viszony, személyünkben mindvégig elismertük és nagyra becsültük a professzor úr tudományos és tudományszervező munkásságát, mindazokat az eredményeit, amelyeket számos díjjal és kitüntetéssel honoráltak idehaza és külföldön egyaránt. Úgy véljük, hogy mindazok, akik Magyarországon a térrel kapcsolatos társadalmi problémákkal foglalkoznak, érkezzenek akár a közgazdaságtan, a földrajz, a szociológia vagy az urbanisztika felől és vallják magukat akár geográfusnak, akár regionális kutatónak, nagyon sokat köszönhetnek néhai Horváth professzornak azért, amelyet e kutatások, kérdésselvetések társadalmi elfogadottságáért, a közbeszédbe való bevezetésért, illetve európai kontextusba helyezéséért tett. Másfelől, pécsi gyökerű folyóiratként érezzük annak a veszteségnek a súlyát is, amelyet a város tudományos közéletét meghatározó, kiváló személyiség elhunyt jelent. Az, hogy Pécsen a mai napig létezik akadémiai társadalomtudományi kutatóintézet, igen jelentős részben neki is (volt) köszönhető.

Folyóiratunk hasábjain az utóbbi időkben tanítványaival, munkatársaival találkoztunk. Sorra jelentkeztek nálunk írásaikkal azok a fiatal kutatók, akik a regionális tudomány helyi műhelyében sajátították el a szakma fogásait, vagy éppen a KRTK munkatársai voltak Pécsen vagy más városokban. Reméljük, ez a sorozat nem szakad meg, hiszen mint minden jelentős tudós távozása után, most is elsősorban rajtuk, a tanítványokon áll az életmű megszakadt fonalainak továbbgombolyítása.

Forrás: Mánfai György felvétele

[a szerkesztők]

Szerzőink

Priszinger Krisztina, MA

Közgazdász, 2006 és 2015 között a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karának doktorandusza, majd oktatója, jelenleg a magánszektorban dolgozik. Szakterülete az idegenforgalmi menedzsment.

Gyurácz-Németh Petra, PhD

Közgazdász, a Pannon Egyetem Turizmus Intézeti Tanszékének adjunktusa. Szakterülete a szálloda- és szolgáltatásmenedzsment.

Pécsek Brigitta, MA

Turisztikai szakíró, a Kodolányi János Főiskola óraadó tanára. Tanulmányait a Külkereskedelmi Főiskolán, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen, valamint az Ausztráliai Macquarie Egyetemen folytatta. Jelenleg a Szent István Egyetem Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola hallgatója, kutatási területe a slow turizmus, különös tekintettel az urbánus terek lelassulási lehetőségeire.

Csapó János, PhD

Geográfus, a PTE TTK Földrajzi Intézetének habilitált adjunktusa. Kutatásainak legfontosabb súlypontjai a turizmus és a területfejlesztés kapcsolatrendszere, valamint a turizmus térbeli koncentrációjának és dekoncentrációjának komplex hatásai körül rajzolhatók meg.

Tvrtko Josip Čelan, MA

Okleveles geográfus, tanulmányait a Zágrábi Egyetemen 1999-ben fejezte be. 2013 óta a PTE Földtudományok Doktori Iskola levelező doktorandusza. Fő kutatási területe a határmenti kapcsolatok turisztikai vonzatainak vizsgálata a magyar-horvát határszakaszon. Jelenleg program és kommunikációs menedzserként dolgozik a Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együttműködési Program Közös Technikai Titkárságán.

Trócsányi András, PhD

geográfus, a PTE TTK Földrajzi Intézetének habilitált egyetemi docense, a Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék vezetője, dékánhelyettes. Kutatásainak fő irányai közül kiemelhetők a formális urbanizáció hazai sajátosságaival, valamint a dinamikus funkcionális városmorfológiával kapcsolatos vizsgálatok.